

Türkiye'de Ana Muhalefet ve İktidar Partisinin AB Adaylık Sürecindeki Kesişme ve Ayrışma İzleği: 2002-2023

Selçuk Kahraman¹

Türkiye'de Ana Muhalefet ve İktidar Partilerinin AB Adaylık Sürecindeki Kesişme ve Ayrışma İzleği: 2002-2023	The Path of Intersection and Separation of the Main Opposition and Ruling Parties in Türkiye in the EU Candidacy Process: 2002-2023
Öz Bu çalışmada Türkiye'de ana muhalefeti temsil eden CHP ile kuruluşu sonrasında geldiği iktidarı koruyan AK Parti'nin, AB siyasetlerinin benzeşen/ortaklaşan ve farklılaşan/zıtlaşan yönlerinin saptanmasına çalışılmıştır. Güncel bir dönem incelemesi karşılaştırmalı yürütülürken MAXQDA adlı nitel veri analiz paneli yardımıyla 2002-2023 arasındaki seçim bildireleri taranarak AB ile ilgili siyasi kriterlere ilişkin belirlenen konularda verilemler gerçekleştirilmiştir. Toplam on bir kategori, çalışmanın odağını oluşturan üyelik ve siyasi kriterleri ilişkin konuları tanımlamıştır. MAXQDA çerçevesinde doğrudan "üyelik" bölümlendirme kategorisi, AB ile ilgili tüm konular arasında CHP ve AK Parti açısından en çok öne çıkan birinci konuyu oluşturmuştur. Çalışmada siyasi kriterlerin, iç siyasete için olarak bir strateji alanı ürettiği, AK Parti'nin AB ile ilgili vaatlerinden süreç içerisinde uzaklaştığı ve CHP'nin ise AB ile ilgili değerlere odağını artırdığı sonucuna varılmıştır.	Abstract In this study, it was tried to determine the similar/common and different/opposing aspects of the EU policies of the CHP, which represents the main opposition in Türkiye, and AK Parti, which has been in power almost since its establishment. While a current period analysis was carried out in a comparative manner, election declarations between 2002 and 2003 were scanned with the help of the qualitative data analysis panel called MAXQDA and data were made on the issues defining the political criteria regarding the EU. A total of eleven categories were defined on issues related to membership and political criteria, which are the focus of the study. Within the framework of MAXQDA, the direct membership segmentation category was the most prominent issue for both parties among all EU-related issues. The study concluded that political criteria produced a strategic area inherent in domestic politics and that the AK Parti moved away from its emphasis on the EU in the process, but the CHP increased its focus on EU-related values.
Anahtar Kelimeler: AB, üyelik, siyasi kriterler, siyasi partiler, Türkiye	Keywords: EU, membership, political criterias, political parties, Türkiye
JEL Kodları: H79	JEL Codes: H79

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı	Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.
Yazarların Makaleye Olan Katkıları	Çalışmanın tüm süreçleri tek bir yazar tarafından yürütülmüş ve tamamlanmıştır. (%100)
Çıkar Beyanı	Yazar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

¹ Arş. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, skahraman@erbakan.edu.tr .

e-ISSN: 1306-6293/© 2025 The Author(s). Published by Eskişehir Osmangazi University Journal of Economics and Administrative Sciences. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

1. Giriş

Avrupa Birliği (AB) Müktesebatı, 35 fasılda tasnif edilen geniş bir üyelik prosedürünü (Morelli, 2010, s. 1; Çaşın & Özgöker, 2015; Eldani, 2022, s. 211) ve her AB üyesi veya aday ülkenin uyması gereken kurallar bütünü tanımlamaktadır. Bu nedenle Türkiye ile katılım müzakerelerinin yürütülmesi, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirmesi şartına bağlanmıştır (Kutlu vd., 2018, s. 30). Bu durum bir yönüyle ilgili devletlerden AB'nin kendi organlarına bir tür yetki aktarımını içeren bir süreci (Selçuk, 2005, s. 14) ifade etmektedir. Bu müktesebat içerisinde siyasi kriterleri ilgilendiren fasıllar arasında; “kamu alımları”, “yargı ve temel haklar”, “adalet, özgürlük ve güvenlik”, “dış ilişkiler” ile “dış güvenlik ve savunma politikaları” sıralanabilir. Bununla birlikte AB İlerleme Raporları'nda (ABİR), “siyasi kriterler” başlığı altında Türkiye'nin tam üyeliği için siyasi kriterlere ilişkin sorumlulukları yıl bazlı ve ayrıntılı bir şekilde tanımlanmaktadır.

Üyelik ve siyasi kriterler bir bütün olarak ele alındığında; “kurumsal reformlar”, “demokratikleşme” ve “AB'yle ilişkiler” olmak üzere temelde üç başlık altında toplanabilir. *Kurumsal reformlara* ilişkin Türkiye'de yargıdan askeri bürokrasiye kadar geniş bir alanda AB normları/kriterleri çerçevesinde reform paketleri işletilmiştir. Bu durum, 1995'te aday ülkelerin yönetsel yapılarının da Birliğe uyumlulaştırılması kararıyla Kopenhag Kriterlerinin genişletilmesi ve AB müktesebatının etkin bir şekilde uygulanması amacına dayanmaktadır (Şafak, 2023). Bu noktada AK Parti iktidarı için AB'ye katılımın, yönetsel reform yoluyla devlet elitleriyle ilişkilerin parametrelerini yeniden tanımlamada bir meşruiyet kaynağı haline geldiğini (Çelenk, 2009), göz ardı etmemek gerekir. *Demokratikleşme*² bağlamında ABİR'de temel hak ve özgürlükler ile yargısal konular önemli bir yekûn tutarken; *AB ile ilişkiler* bahsinde 2002'den itibaren Kıbrıs, imtiyazlı ortaklık, Avrupa'da aşırı sağın yükselişi, göç ve terörle mücadele Türkiye'yi etkileyen belli başlı konuları oluşturmuştur.

Türk siyasal yaşamının günümüzde en güçlü iki siyasi partisi olan CHP ve AK Parti'ye gelindiğinde; CHP, 9 Eylül 1923 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin en eski siyasi partisi olup günümüzde siyasi pozisyon olarak merkez solda bulunmaktadır (Emre vd., 2018, s. 731).³ CHP, 12 Eylül askeri rejimi tarafından 1981'de kapatılsa da 1992'de yeniden açılabilmiştir. 1999 genel seçimlerinde baraj altı kalan CHP, 2002 genel seçimlerinden itibaren ana muhalefettedir. AK Parti ise, Fazilet Partisi'nin kapatılmasının ardından parti içerisinde “yenilikçiler” adı verilen grubun önderliğinde 14 Ağustos 2001 tarihinde kurulmuştur. AK Parti, siyasi pozisyon olarak merkez sağda yer almış Göksu, 2013, s. 88), seçmeni önemli oranda geleneksel merkez sağ tabandan oluşmuş (Çaha, 2006: 9-10) ve 2002'den beri girdiği tüm genel seçimlerde birinci olmayı başarmış bir siyasi partidir. Bu yönler dikkate alındığında her iki parti Türkiye'nin halihazırda iki merkez kutbunu da temsil etmeye devam etmektedir. Nitekim AK Parti'nin uzun yıllar süren iktidarı boyunca ne merkez sağda ne merkez solda -güçlü bir temsil olanağına ulaşmış- başkaca alternatif bir merkez sol veya merkez sağ bir partiden bahsedilememiştir.

2002-2023 dönemi AB serencamının Türkiye siyasetindeki yansımalarının elbette iki büyük siyasi parti zaviyesinden incelenmesi önem arz etmektedir. Bu araştırmanın odağındaki partilerin 2002'den 2023'e kadar Türkiye'deki tüm genel seçimlerde geçerli oyların toplamda

² Bir örnek olarak bkz. Karadağ, A. & Usta, S. (2011). Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'de Demokratikleşme, Sivil Toplum ve Sendikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 29-52.

³ CHP'nin seçmen tabanına ilişkin bir okuma için bkz. Cinar, K., Ugur-Cinar, M., & Acikgoz, A. (2022). Turkey's Republican People's Party (CHP): A Longue Durée Analysis. *Turkish Studies*, 24(2), 205–230.

%75'ine ulaşabilen tecrübelerinin bulunması, aynı zamanda toplumsal destek/siyasi temsil yansımaları açısından güçlü bir yön taşımaktadır. Böylesi bir durumda ve kapsamda çalışmanın ilgili bulguları ise kurumsal reformlar, demokratikleşme ve AB ile ilişkiler olmak üzere AB-Türkiye ilişkilerinin üç genel geçer siyasi yönü bağlamında fark etmeksizin CHP ve AK Parti'nin iç siyasi şartlar içkin olarak şekillendiğini ve değiştiğini göstermiştir.

2. Çalışmanın Kısıtlılığı ve Yöntemi

Bu çalışmanın konusu ilişkin alan yazınına dikkat çekerek başlamak yerinde olacaktır. İlk olarak Çayhan'ın (1997) eserini, 1959-1997 yılları arasındaki dönemde yasama organında yer alan siyasi partilerin AB ile ilişkilerini ve yaklaşımlarını değerlendiren yerli literatürdeki ilk belirgin müstakil çalışma olarak belirtmek mümkündür. Bu çalışmanın akabinde Çaha'nın (2000), 1990'larda DSP, CHP, ANAP, DYP, RP ve MHP'nin yapısal ve ideolojik sorunlarına dikkat çekerek AB'ye ilişkin politika eksikliklerinin kaynaklarına dair bir tartışma yürüten çalışması bulunmaktadır. Bununla birlikte Akçay'ın (2012), Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET), Türkiye'de beş siyasi partinin 1970'li yılların başları itibarıyla yürürlükte olan parti programı ve 1973 seçim bildirgesi ile bir değerlendirme yürütmesi kaydedilebilir. Bu noktada yerli literatürde genel seçimler odaklı bazı çalışmalar da bulunmaktadır. Bu kapsamda Özgören (2004), Öztürk (2009), Şahin (2011) ve Akçay'ın (2018) tek bir genel seçim odaklı incelemeleri söz konusu olmuştur. Örneğin bunlardan Öztürk'ün (2009) çalışması, 2007 genel seçimleri özelinde basın üzerinden siyasi partilerin AB'ye yönelik yaklaşımlarını anlamaya odaklanmıştır. Diğer yandan AB-Türkiye ilişkilerini Kaçar (2004), milli görüş partileri odaklı olarak, Üste (2006), 1963-2002 döneminde yalnızca iktidara gelen siyasi partiler yönünden, Aksoy (2016), 1957-2005 dönemini grubu bulunan partiler üzerinden, Yolcu (2006), 1999-2006 arasındaki dönemde iktidar ve muhalefet partileri açısından ve Aras (2014), 1999-2014 arasındaki dönemi Euroseptizm olgusu bağlamında incelemiştir.

Bu araştırmanın örneklemini oluşturan iki siyasi partinin geniş bir dönemi kapsayan seçim bildirgeleri/vaatleri üzerinden salt AB ile ilgili siyasetlerinin ve politikalarının karşılaştırılmasına yönelik yerli literatürde ilk çalışmanın olduğunu öne sürmek mümkündür. Nitekim yukarıda belirtilen ilgili literatürde bu tür bir veri analizi yöntemini kullanan ve iktidar ve ana muhalefet partisi odağında sistematik olarak karşılaştırmalı bir biçimde yapılan bir araştırma tespit edilememiştir. Bu yönüyle çalışma güncel ve özgün bir araştırma niteliği sunmayı amaçlamaktadır.

Araştırmada AB-Türkiye ilişkilerinde tek taraflı AB siyasi değerlendirmelerini içeren ABİR'ler yerine Türkiye'nin AB'yle ilişkilerinde özellikle 2004'teki kritik bir dönemeçten itibaren Türkiye'nin iki ana akım siyasi partisinin önelediği/öne çıkardığı vurguları tercih ederek reel politik bir yaklaşım biçimi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Parti dokümanları, çeşitli dinamiklere bağlı olarak değişebilen metinler olsa da bu araştırmanın bir diğer yönü de bu dinamiklerin hangi konjonktürel bağlamlarda Türkiye'de şekillenmiş olduğunu da açıklama amacı taşımaktadır.

Siyasi partilerin resmi dokümanları, partilerin resmi internet sayfalarında yer verdikleri tüzükleri, programları, vizyon-misyon belgeleri ve seçim bildirgeleridir. Parti tüzükleri siyasi açıdan az veri sunan parti içi yasal mevzuatlar olduğundan bu çalışmanın dışında bırakılmıştır. AK Parti'nin 2002'den 2023'e kadar tek bir parti programıyla yetinmesi, CHP'nin bu dönemde iki parti programını geride bırakma yönünde üçüncüsüne yönelik hazırlıklara girişmesi iki parti açısından program yönünden karşılaştırmayı güçleştirmiştir. Üçüncü olarak AK Parti resmi internet sayfasında bulunan 2023 Siyasal Vizyon Belgesi, 2012'de hazırlanan ve 2015 baskısı

bulunan “Siyasal Vizyon” belgesiyle aynı içeriktedir. Üstelik CHP’de vizyon/misyon belgesi tespit edilememesi ve AK Parti’nin bir defa yayınlamış olması, karşılaştırma yapmaya uygun bilgi üretmeye yeterli değildir. Geriye iki partinin doküman incelemesinin birincil kaynakları olarak seçim bildireleri kalmıştır. Ancak yine de AK Parti’nin bugüne kadar yayınlamış olduğu tek parti programı ile CHP’nin en son 2008’de güncellediği parti programı, partilerin temel çerçeve anlayışlarını ifade etmesi yönüyle vurgu konusu edilecektir. Bununla birlikte çalışmanın tasarımı 2002, 2007, 2011, 2015, 2018 ve 2023 yıllarına ait AK Parti ve CHP seçim bildireleri, temel araştırma dokümanlarını oluşturmuştur. Diğer yandan CHP’nin AK Parti’den daha eski bir siyasi parti olması ve çalışmanın zaman kesiti içerisinde Türkiye’de iktidarın politikalarını ve siyaset biçimini düzenli olarak ana muhalefet konumu ile hedefte tutmuş olması gerekçeleri ile bu çalışmada ilgili kısımlarda ve karşılaştırmalarda AK Parti’den önce CHP’nin yer alması bu nedenle tasarlanmıştır.

CHP ve AK Parti’nin ilgili tüm seçim bildireleri esas alınsa da iki durumu açıklamak gerekir: İlki, AK Parti, 2015 Haziran’ındaki seçim bildireğini aynı yılın Kasım seçimleri için yeniden güncellememiş olduğundan karşılaştırma sırasında AK Parti’nin Haziran ve Kasım 2015 verileri eşdeğer ele alınmıştır. Buna karşın CHP, 2015’in Haziran ve Kasım seçimleri için ayrı ayrı seçim bildireği hazırlamıştır. İkinci olarak CHP, 2023 seçimleri için müstakil bir seçim bildireği yayınlamak yerine Millet İttifakı olarak altı siyasi partinin Ortak Mutabakat Metni’ni yayınlamayı tercih etmiştir. Bu bağlamda ilgili metin, AK Parti’nin 2023 seçim bildireğinin karşılaştırma sırasında muadili olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmada MAXQDA yazılımının “kodlama” işlemi kullanılırken, veri setini, iki partinin 2002-2023 arasındaki genel seçimler için yayınlamış oldukları seçim bildireleri oluşturmuştur. Ayrıca 2002’den bu yana istisnasız TBMM’de temsil olanağı elde eden, hiçbir genel seçimde ulusal baraj sorunu yaşamayan ve sürekli olarak her seçimde ilk ikide yer alan siyasi partileri CHP ve AK Parti’nin oluşturduğunu belirtmek gerekir. Çalışmada “AB” üst kodunun altında “Üyelik”, “Adalet”, “Temel Hak ve Özgürlükler”, “Demokratik İlkeler ve Değerler”, “Uluslararası İlişkiler”, “Diğer Siyasi Konular”, “Kamu Yönetimi”, “Üyeliğe İç Engeller”, “Üyeliğe Dış Engeller”, “Güvenlik” ve “Yolsuzlukla Mücadele” olmak üzere toplam on bir alt kod yer almıştır. Kodlar, seçim bildirelerindeki her bir veri seti için ayrıca özel alt kodlarla tanımlanmıştır. Örneğin “müktesebat”, “kriterler”, “normlar”, “standartlar”, “uyum”, “Kopenhag” vb. olmak üzere daha çok Türkiye’nin tam üyelik sürecine doğrudan atıfta bulunan konular, “Üyelik” kategorisi/bölümlendirmesi olarak MAXQDA içerisinde özel alt kodlarıyla değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Ortaya çıkan veriler tablolara ve grafiklere dönüştürülmüştür.

3. Türkiye – AB İlişkilerinde Siyasi Kriterler

Avrupa Komisyonu, 1998’den itibaren aday ülkelerin Kopenhag Kriterleri’ne uyum çerçevesindeki adımlarını değerlendiren raporlar yayınlamaya başlamış ve Türkiye için de 1998-2014 arasında “İlerleme Raporu” adıyla ve 2015-2022 arasında da “Ülke Raporu” olarak paylaşmıştır. AB zaviyesinden Türkiye ile ilişkilerinin anlaşılmasında bu raporlar temel resmi dokümanlar olup genel bir kullanım olarak “ABİR” olarak adlandırılacak bu metinler, Avrupa Komisyonu’nun Türkiye değerlendirmelerini içeren tek taraflı dokümanlardır. 1998’den beri Türkiye ile ilgili ABİR’lerde “siyasi kriterler” ile “ekonomik kriterler”, bir tür değişmez iki ana başlıktır. Bu bağlamda Tablo 1’de sunulan üyelik sürecine dair -siyasi kriterler başlığı altında- çeşitli yıllarda sıralanan hususlar; “adalet”, “demokratik ilkeler ve değerler”, “temel hak ve özgürlükler”, “kamu yönetimi” ile “uluslararası ilişkiler” temelli konular şeklinde kategorize edilmiştir.

Tablo 1: ABİR'lerde Siyasi Kriterler

Yıl/Başlık	Adalet	Demokratik İlkeler ve Değerler	Temel Hak ve Özgürlükler	Kamu Yönetimi	Uluslararası İlişkiler	Diğer
1998	Hukukun üstünlüğü Yargı sistemi	Demokrasi Parlamento	İnsan hakları Azınlıklar Medeni ve kültürel haklar	Yürütme Milli Güvenlik Kurulu (MGK)	Kıbrıs	-
1999-2000	Hukukun üstünlüğü Yargı sistemi	Demokrasi Parlamento	İnsan hakları Azınlıklar Medeni ve kültürel haklar	Yürütme MGK	Kıbrıs	Yolsuzluk
2001-2003	Hukukun üstünlüğü Yargı Sistemi	Demokrasi Parlamento	İnsan hakları Azınlıklar Medeni ve kültürel haklar	Yürütme MGK	Kıbrıs Sınır anlaşmazlıkları	Yolsuzluk
2004	Hukukun üstünlüğü	Demokrasi	İnsan hakları Azınlıklar	-	Kıbrıs Sınır anlaşmazlıkları	-
2005	Hukukun üstünlüğü	Demokrasi	İnsan hakları Azınlıklar	-	Bölgesel konular	-
2006-2014	Hukukun üstünlüğü	Demokrasi	İnsan hakları Azınlıklar	-	Bölgesel konular Uluslararası yükümlülükler	-
2015-2016	Hukukun üstünlüğü	Demokrasi	İnsan hakları Azınlıklar	Kamu yönetimi	Bölgesel konular Uluslararası yükümlülükler	-
2017	-	-	-	-	-	-
2018-2023	Hukukun üstünlüğü Yargı Adalet	Demokrasi Demokratik kurumların işleyişi	Temel haklar Özgürlük	Kamu yönetimi	-	Güvenlik

Kaynak: ABİR, 1998-2016, 2018-2023.

Öncelikle 2017’de ABİR yayınlanmadığını belirterek Tablo 1’deki verilere bakıldığında 1998’den beri tüm ABİR’lerde “hukukun üstünlüğü” ifadesi sürekli olarak yer alırken aynı kategoride 1998-2003 arasındaki raporlarda “yargı sistemi”, 2018’den beri devam edegelen raporlarda ise “yargı” ve “adalet” başlıkları da yer almıştır. İkincisi, 1998’den beri ABİR’lerde “demokrasi”, sürekli yer alırken aynı kategoride 1998-2003 arasındaki raporlarda “parlamento”, 2018’den beri “demokratik kurumların işleyişi” ifadesi ek olarak yer bulmuştur. Üçüncüsü, “temel haklar ve özgürlükler” kategorisinde; 1998-2016 arasındaki ABİR’lerde sürekli “insan hakları” ve “azınlıklar” belirtilmişken, 1998-2003 arasında “medeni ve kültürel haklar” ifadesi de yer bulmuştur. Ayrıca 2018’den bu yana düzenli olarak yalnızca “temel haklar” ifadesine yer verilse de “özgürlük” ifadesi de aynı kategoridedir. Dördüncüsü, 1998-2003 döneminde sürekli “yürütme”ye ek olarak “MGK” da ABİR’lerde özel bir alt başlıkla sunulmuştur. 2004-2014 döneminde aynı kategoride doğrudan bir alt başlık yer bulmazken - diğerlerinde olduğu gibi 2017 istisna edilirse- 2015’ten beri düzenli olarak salt “kamu yönetimi” reformlarına ilişkin vurgular yer almıştır. Beşincisi, “uluslararası ilişkiler” kategorisinde; 1998-2000 döneminde yalnızca “Kıbrıs”, 2001-2004 döneminde “Kıbrıs” ve “sınır anlaşmazlıkları”, 2005’te “bölgesel konular” ve 2006-2016 döneminde düzenli olarak “bölgesel konular” ile “uluslararası yükümlülükler” ifadeleri kullanılmıştır. Buna karşın 2018’den itibaren bu kategoride özel bir alt başlık yer almamıştır. “Diğer” kategorisinde ise 1998-2003 döneminde

“yolsuzluk” ve 2018’den beri “güvenlik” başlıklarına müstakil olarak yer açıldığını belirtmek mümkündür. Öte yandan, siyasi kriterler ana başlığı dışında üyelik yükümlülükler çerçevesinde 2005’te “kamu ihaleleri”, 1998-1999 ve 2006-2023 arasında “kamu alımları”, 2000-2004 arasında “adalet ve içişleri alanında işbirliği”, 2005-2016 arasında “yargı ve temel haklar”, 1998-2002 arasında “ortak dışişleri ve güvenlik politikaları”, 2000-2023 arasında “dış ilişkiler”, 2005-2016 arasında “adalet, özgürlük ve güvenlik”, 2005-2023 arasında “dış, güvenlik ve savunma politikaları”, ABİR’lerde ek başlıklar halinde ayrıca yer almıştır.

Yukarıdaki ifade değişiklikleri değerlendirildiğinde; 1998’den beri ABİR’lerde “hukukun üstünlüğü”, “demokrasi” ve “insan hakları”, değişmez siyasi kriterleri oluşturmuştur. Hukukun üstünlüğü ilkesinin oturtulabilmesinde yargı kurumlarına düşen sorumlulukların önemi itibarıyla 1998-2003 arasında vurgulanan yargı sistemi reformlarına ilişkin sürecin, 2018’den itibaren yeniden başlatıldığı görülmektedir. Bu açıdan salt hukukun üstünlüğü ilkesinin 2003’ten sonra ve 2016’ya kadar yargı sistemiyle ilgili özel bir başlık açılmadan sunulması, AB’nin Türkiye’deki hukuk ve yargı sistemi ilişkilerine dair ciddi reform taleplerinin bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür. Bu nedendir ki 2016’daki askeri darbe girişimine koşut gelişmeler sonrası 2017’de ABİR yayınlanmaması ve sonraki ABİR’lerde daha önce siyasi kriterler başlığı altında hukukun üstünlüğü ile birlikte ayrı bir başlık açılmayan “adalet” ve “yargı” başlıklarının ayrıca açılmış olması oldukça dikkate değerdir. İkincisi, 2004-2016 arası yalnızca “demokrasi” olarak adlandırılan konuya “demokratik kurumların işleyişi”nin eklenmesi, 2017 referandumunun AB zaviyesinden bir endişesi olarak okunabilir. Üçüncüsü bu iki meselede beliren gerekçelere binaen 1998-2016 döneminde siyasi kriterler altında hiç başlık olarak açılmayan ama 2018’den beri yer verilmeye başlanan “özgürlük” ve “güvenlik” başlıkları da bu temelde okunmalıdır.

Seçim bildirgeleri üzerinden bir incelemeye geçmeden evvel siyasi partilerin AB ile ilgili temel politika ve siyasetlerini anlamak üzere yöntem kısmında bahsedilen parti programlarına başvurulacaktır. İlk olarak CHP’nin 2008’e kadar yürürlükte kalan parti programına bakıldığında; siyasi kriterler açısından yalnızca AB yolunda olan bir Türkiye için AB üyesi ülkelerde yaşayan vatandaşlarının yaşadıkları sorunların kabul edilemeyeceği (CHP, 1993, s. 19) vurgusu verilebilir. Bu vurgu 2008’de yürürlüğe giren CHP Parti Programı’nda ırkçılık ve yabancı düşmanlığına uğrayan vatandaşlar (CHP, 2008, s. 135) açısından yinelenmiştir. Bununla birlikte 2008’deki parti programında AB ile ilişkiler başlığı açılmış (CHP, 2008, s. 124-125); partinin en baştan beri AB üyelik sürecini desteklediği, tam üyelik hedefinin Atatürk’ün çağdaşlaşma hedefi ile uyumlu olduğu, kurucu değerlere aykırı olmayan onurlu bir tam üyelik anlayışının benimsendiği, özel statü talebinin kabul edilemez olduğu, Kopenhag ve Maastricht kriterlerinin kabul edildiği, üyelikle Kıbrıs konusunun birlikte değerlendirilerek ortaya çıkan taleplerin kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. AK Parti Programı’nda ise Kopenhag kriterlerinin demokratikleşmeye yönelik ilkelerini esas alan bir hukuk düzeninin sağlanacağı, MGK’nın AB standartlarına göre yeniden düzenleneceği, AB’ye üyelik şartlarının hızla sağlanacağı, Kıbrıs Rum kesiminin AB’ye alınmasının Kıbrıs sorununu derinleştireceği (AK Parti, 2002a, s. 26, 66, 107-108), belirtilmiştir.

Her iki partinin programları açısından üyeliğin ve Kopenhag kriterlerinin benimsendiği ve Kıbrıs⁴ konusunda hassasiyet gösterildiği görülmektedir. Buna karşın CHP, AB'yi çağdaşlaşma projesinin, AK Parti ise demokratikleşme sürecinin bir parçası olarak değerlendirmiştir.⁵

4. CHP Açısından Bulgular

2002-2023 arasındaki CHP'nin seçim bildirelerinde AB'yle ilgili tüm ifadelerden öncelikli vurgunun "üyelik"te toplandığı saptanmıştır. Üyeliği sırasıyla; "diğer siyasi konular", "adalet", "uluslararası ilişkiler" ve "kamu yönetimi" takip etmiştir. 2002'de en çok öne çıkan konuları sırasıyla; "üyelik", "diğer siyasi konular", "adalet", "uluslararası ilişkiler" ve "kamu yönetimi" oluştururken, 2023'e gelindiğinde sırasıyla "adalet", "üyelik", "kamu yönetimi", "yolsuzlukla mücadele" ve "diğer siyasi konular" yerini almıştır. Bu açıdan "adalet", "üyelik", "kamu yönetimi" ve "diğer siyasi konular" kategorilerinde başlangıçtan sona benzer bir noktada vurguların yürütüldüğü öne sürülebilir.

Tablo 2: CHP Seçim Bildirelerinde AB ve Siyasi Kriterler

Tüm Bölümler	Toplam Veriler	Genel Yüzde (%)	2002	2007	2011	2015 Haziran	2015 Kasım	2018	2023
Üyelik	120	34,78	25	17	20	7	22	20	9
Diğer Siyasi Konular	64	18,55	12	11	11	6	13	8	3
Adalet (Hukuk/Yargı)	40	11,59	6	6	6	1	6	2	13
Uluslararası İlişkiler	34	9,86	3	7	8	4	7	3	2
Kamu Yönetimi	22	6,38	2	1	4	0	5	5	5
Üyeliğe Dış Engeller	19	5,51	0	8	3	3	2	2	1
Demokratik İlkeler ve Değerler	13	3,77	0	0	4	2	4	3	0
Temel Hak ve Özgürlükler	10	2,90	2	1	4	1	2	0	0
Güvenlik	9	2,61	1	3	0	0	3	0	2
Yolsuzlukla Mücadele	9	2,61	0	0	1	0	3	1	4
Üyeliğe İç Engeller	5	1,45	0	0	1	1	1	2	0
TOPLAM	345	100,00	51	54	62	25	68	46	39

2002-2023 arasındaki tüm toplam değerlerde AB bağlamında en yüksek bölümlendirme verisi sayısal olarak Kasım 2015'te gerçekleşmiştir. 2002'de 7, 2007'de 8, 2011'de 10, Haziran 2015'te 8, Kasım 2015'te 11, 2018'de 9 ve 2023'te 8 konu başlığı hakkında saptama bulguları bulunduğundan Kasım 2015, aynı zamanda, tüm konu başlıklarının yer aldığı tek parti dokümanı da olmuştur. CHP'nin tüm ilgili AB konularında en az veri toplamı ise sayısal olarak Haziran 2015'te gerçekleşmiştir. Ayrıca MAXQDA veri bölümlendirmelerinde siyasi kriterler bağlamında AB kategorileri, CHP açısından 2002'den 2011'e doğru yükseliş, 2011'den 2015 Haziran'ına düşüş, Haziran'dan Kasım'a yükseliş, Kasım 2015'ten sonra da 2018 ve 2023 için düşüş göstererek düzensiz bir ivme göstermiştir. Bu düzensizlikler her iki parti açısından da temel bulgular ortaya konulduktan sonra bir sonraki başlıkları altında açığa kavuşacaktır.

Üyelik dışındaki konulardan ilk olarak "diğer siyasi konular", 2023 dışında 2002'den beri düzenli olarak "üyelik"ten sonra ikinci sıradaki yerini almıştır. Bu noktada 2023'te AB bağlamında iç ve dış siyasi değerlendirmeler yerini sırasıyla "adalet", "üyelik" ve "kamu

⁴ KKTC'deki 2003 ve 2005 parlamento seçimleri ile cumhurbaşkanlığı seçimi dikkate alındığında AK Parti iktidarının AB yanlısı pozisyonunun, KKTC içindeki siyasal durumu da etkilediği belirtilmiştir (Çolak, 2008, s. 34).

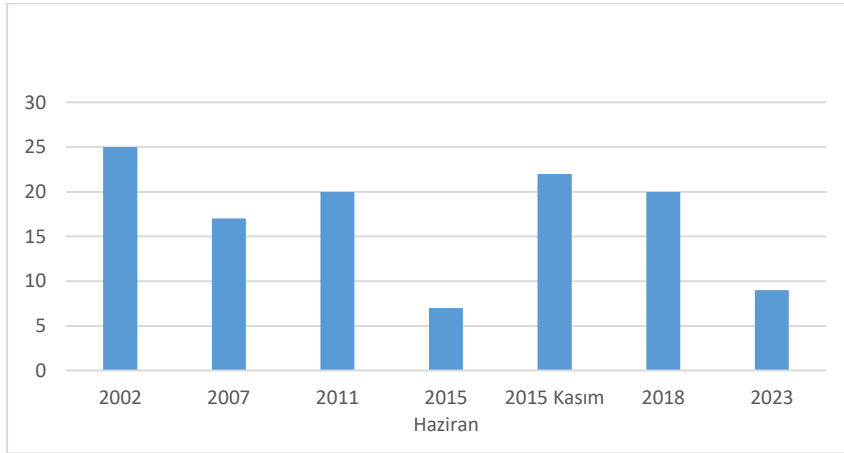
⁵ AK Parti'nin 61. Hükümet Programı'nda (2011-2014), AK Parti seçim bildiresindeki hedef ve vaatlere koşut olarak bazı AB üyesi ülkelerle sorunlara rağmen AB'yle ilişkilerin sürdürülmek istendiği ve demokratikleşme konusunda kararlılık gösterileceği kaydedilmiştir (Bozan, 2018, s. 176-177).

yönetimi” konularına bırakmıştır. Haziran 2015 ve 2018’de “adalet” en düşük saptama almış başlıklar arasında kalmıştır. “Uluslararası ilişkiler”, 2023’te kendi klasmanında diğer yıllara göre en düşük düzeyde kalan başlık olurken, “yolsuzlukla mücadele”, yine 2023 için önceki tüm yıllara göre kendi kategorileri içerisinde en yüksek saptamaya ulaşmıştır. Diğer yandan, önceki yıllara göre 2018 ve 2023’te “temel hak ve özgürlükler” konusuyla ilgili doğrudan hiçbir saptama bulunamamıştır. Yine, kendi içerisinde bakıldığında tüm yıllarda “kamu yönetimi”, Haziran 2015’te ve “üyelğe dış engeller”, 2002’de; diğer tüm bildirgelerde olmasına rağmen bu tarihlere hiç saptanamamıştır. Sürekli iniş çıkış göstermesi açısından anlamlı bulgular üreten konu başlıkları “üyelik”, “diğer siyasi konular”, “adalet”, “uluslararası ilişkiler”, “kamu yönetimi”, “demokratik ilkeler ve değerler” ile “temel hak ve özgürlükler” olmuştur. Salt düzenli azalış gösteren konu başlığı ise 2007’den 2023’e üyelğe dış engellerdir.

4.1. CHP’de Üyelik ve Siyasi Kriterlere Yaklaşım

CHP’de “üyelik” başlığı, 2015 Haziran ve 2023’te belirli bir oranda düşüş gösterse de Kasım 2015 ve 2018’de tüm konularda en yüksek düzeye ulaşmaya devam etmiş ve 2002’den sonra en yüksek temas edilme saptamasını Kasım 2015’te görmüştür. Grafik 1’de üyelğe ilişkin panel veri bulguları ortaya konulmuştur.

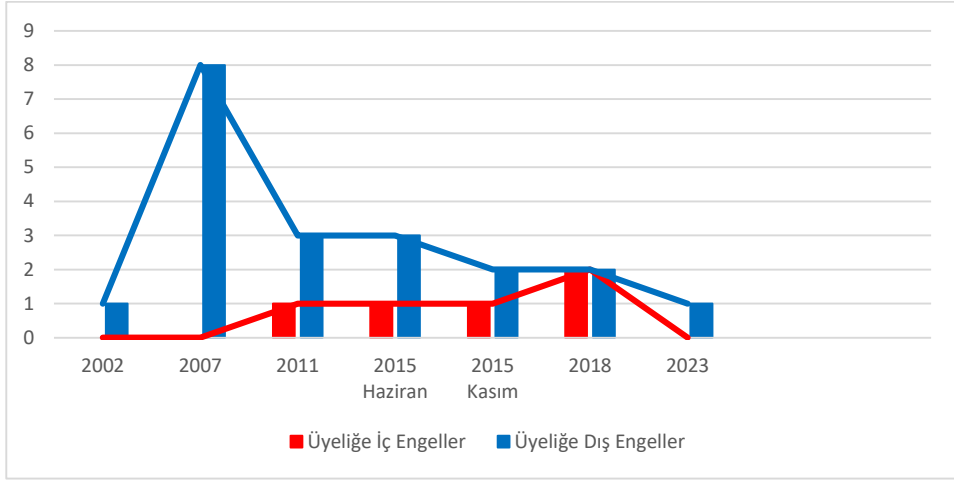
Grafik 1: CHP’de Üyelik Bölümlendirmesinin Yıllara Göre Değişimi

CHP’nin doğrudan üyelikle ilişkili konulara her seçim bildirgesinde yer verdiği görülmüştür. Tam üyelik hedefinin toplumsal değişim projesi olduğu (2002, s. 53), üyelik reformlarının sonuçlandırılacağı (2007, s. 5), AB’ye adaylığı CHP’nin başlattığı ve onun nihayete erdireceği (2011, s. 123), Kopenhag Kriterlerinin Türkiye’de işletilmesinde sorunlar bulunduğu (2011, s. 125), üyelğin demokratikleşme sağlayacağı (2011, s. 125), iktidara geldiklerinde Türkiye’nin AB’nin saygın bir üyesi olacağı (2015a, s. 178), Cumhuriyetin kurucu değerlerinin üyelikle yükseleceği (2015b, s. 200), Türkiye’nin üyelik sürecini başlatan parti olduğu (2018, s. 11) ve tam üyelğin hedeflendiği (2023, s. 230) örneklendirilebilir. Baştan sona tam üyelik konusunda belirgin bir vurgu sürdürülürken siyasi kriterler bahsinde en çok yargı bildiren ifadelerin Haziran 2015’ten Kasım 2015 seçimlerine geçişte arttığı görülmüştür. Bu durum AK Parti’nin Haziran seçimlerinde gerilemesi nedeniyle CHP’nin AB’ye yönelik hedeflere daha fazla yönelmesi olarak okunabilir.

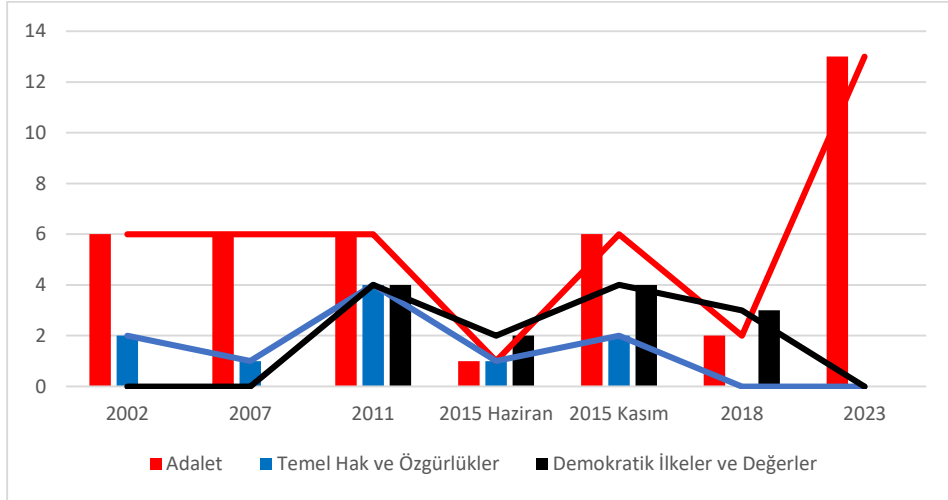
Grafik 2: CHP Seçim Bildirgelerinde AB Üyeliğine İç ve Dış Engeller

CHP incelemelerinde toplamda “üyeliğe dış engeller”in, “üyeliğe iç engeller”den daha fazla belirtildiği saptanmıştır. “Üyeliğe dış engeller”e en yüksek vurgu 2007’de olurken, “üyeliğe iç engeller”, yalnızca 2011-2018 arasında saptanmıştır. Türkiye’nin tam üye değil de imtiyazlı ortak olmasına dair ilk kez dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Valery Giscard d’Estaing’in 2000’de böyle bir ilişki biçimini savunmasıyla (Baykal & Arat, 2021, s. 339) başlayan söylemler, ilerleyen süreçte Merkel (BBC, 2005) ve Sarkozy (Al Jazeeera, 2007) tarafından da tekrarlanmıştır. Bu çerçevede, CHP’nin bazı AB liderlerinin Türkiye’nin üyeliğine karşı çıkan beyanlarını kaygı verici görmesi (2007, s. 4) ve tam üyelik dışında bir önerinin kabul edilmeyeceğini (2007, s. 5) deklare etmesi, benzeri tepkileri karşılamaktadır. CHP açısından dış engellerden ikincisini Kıbrıs oluşturmuştur. CHP, AB’nin Türkiye ile müzakere sürecini tümüyle Kıbrıs ipoteğine bıraktığı (2007, s. 17) tespiti yapılmış ve 17 Aralık 2004 Zirvesi’nde kendilerince AK Parti Hükümeti’ne uyarı yapılsa da Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’ni (GKRY) tanıma anlamı doğurduğu öne sürülen yazılı bir protokolün imzalanmasının Kıbrıs davası açısından taviz olduğu (2007, s. 17) savunulmuştur. Bu arada 22 Aralık 2006 tarihinde 8 fasılda müzakereler dondurulmuştur (Bürgin, 2010, s. 35; Bilici, 2013, s. 107; Emerson, 2006). 8 Aralık 2009 tarihinde GKRY’nin tek taraflı olarak aralarında “adalet, özgürlük ve güvenlik”, “dış, güvenlik ve savunma politikaları” ile “yargı ve temel haklar” başlıklarının olduğu 6 faslı bloke etmesi üzerine bu fasıllarda yürütülen müzakereler de fiilen kesintiye uğramıştır (Moudouros, 2020). Üçüncüsü, 2011 Seçim Bildirgesi’nde adaylık süreci AK Parti hükümetlerinin hatalarına ve AB’deki bazı muhafazakâr partilerin tutumlarına (2011, s. 123) hasredilmiştir. Bu açıdan 2011’de Türkiye’nin üyeliğe ilişkin yaşadığı olumsuzlukların salt AK Parti iktidarına yüklenmediği belirtilebilir. Bu tür hususlar CHP seçim bildirgelerinde imtiyazlı ortaklık, Kıbrıs ve Avrupa’daki sağ siyaset temelli dış engellere vurgu yapıldığını göstermiştir. İç engellere gelindiğinde 2011’de vurgulanan ilgili yaklaşımın (2011, s. 123) 2015 Haziran ve Kasım bildirgelerinde sertleştiğini belirtmek gerekir. Bu yönüyle üyeliğe ilişkin iç engeller bahsinde aşamalı bir şekilde ve temel sorumlu hedef AK Parti iktidarına yöneltilmeye başlanmıştır. Bu nedenle olumsuzlaşan AB sürecini CHP’nin yeniden canlandırabileceği (2015a, s. 175), AK Parti hükümetlerinin AB’nin temel değerlerinden uzaklaştığı (2015b, s. 197) ve AK Parti’nin AB tutumunun Türkiye’ye itibar kaybettiği (2018, s. 28) savunulmuştur.

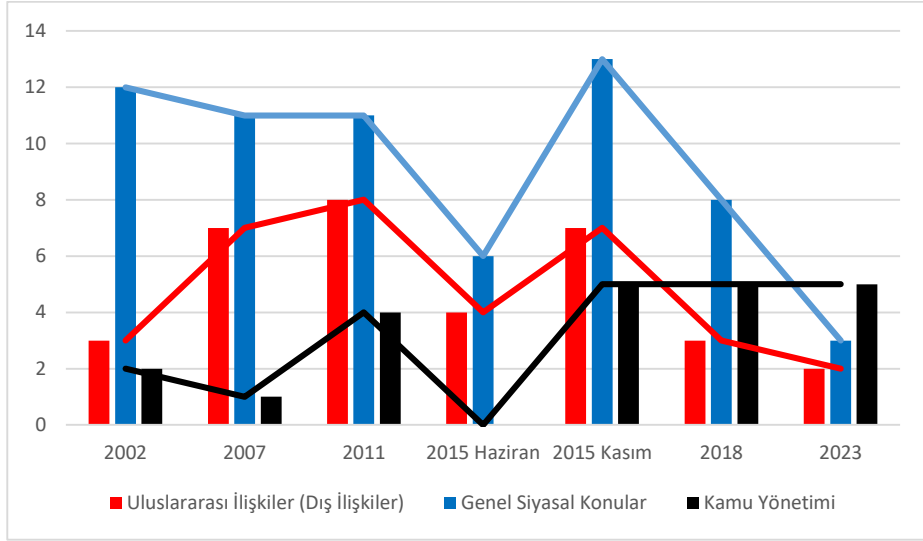
Üyelik kadar adalet alanı da CHP bildirelerinde oldukça öne çıkmış; 2002 ve 2023'te en çok vurgu yapılan ilk üç konudan biri olmuştur. MAXQDA verilerine göre “adalet” panel bölümlendirmesinin, 2023'te üyeliği de geride bırakarak ilk sıraya çıkması önemli bir bulguya işaret etmektedir. Bu açıdan 2018'den 2023'e geçişte CHP'nin aynı zamanda ittifak ortaklarından ve seçim stratejilerinden ötürü adaletle ilişkin konulara teması AB bağlamında artırdığı söylenebilir. Bununla birlikte, CHP'nin yargı/hukuk temelli vurguları arasında; grev yasaklarına AB ölçütlerini getirerek (2002, s. 40) yalnızca yargının yetkili olacağı (2007, s. 44), Kopenhag Kriterlerinin Türkiye hukukuna yansıtılacağı (2002, s. 48; 2007, s. 19), uyum yasalarının uygulanacağı (2002, s. 54), uyum amaçlı anayasal ve yasal değişikliklerin desteklediği (2007, s. 18), cinsel yönelim temelli ayrımcılıkla ilgili müktesebatın ivedilikle iç hukuka aktarılacağı (2011, s. 16), dış politikada uluslararası hukuka saygı gösterileceği (2015a, s. 17; 2015b, s. 21), gözaltı ve tutuklamada yasal kısıtlamaların AB standartlarında yeniden düzenleneceği (2015b, s. 38) vurgulanabilir. Bu arada 2004'teki ABİR'de (2004, s. 15) özellikle AB katılım politikasında CHP ve AK Parti'nin ortaklaştığı ve Mayıs 2004'teki anayasa değişikliği paketinin 457 oyla kabul edilmesinin memnuniyetle karşılandığı deklare edilmiştir.

Grafik 3: CHP Seçim Bildirelerinde Adalet, Özgürlük ve Demokrasi

Grafik 3'te spesifik olarak bölümlendirilen “demokratik ilkeler ve değerler” ile “temel hak ve özgürlükler”, AB bağlamında düzensizlik içermiş, inişli çıkışlı veriler üretmiştir. Bu iki başlık, en çok 2011 ve 2015'te zikredilmiştir. Bu noktada 2007'den 2011'e ve 2011'den 2015'e uzanan dönemlerde çeşitli hadiselerin olduğu bilinmektedir. Örneğin 2007-2011 arasında Ergenekon, Balyoz gibi operasyonlar ile DTP'nin kapatılması, bu alana ilişkin vurguları (2011, s. 14; 2015b, s. 38), ana muhalefet partisi açısından artırmıştır. Bu nedenle Ergenekon operasyonları özellikle CHP çevrelerinde Avrupa Komisyonu raporlarında desteklense de AK Parti'nin orduyu etkisizleştirerek iktidar alanını genişletme stratejinin bir parçası olarak okunmuştur (Taş, 2009). Diğer yandan temel hak ve özgürlükler ile demokratik ilke ve değerlere doğrudan atıf yapan yargısal ifadelerin CHP-AB bağlamında yıllara göre anlamlı bir ilişkisinin bulunduğu güç olmakla birlikte adalet kategorisindeki yargı mercileri ve hukuki konularla ilişkilendirmenin mümkün olduğunu ifade etmek gerekir.

Grafik 4: CHP Seçim Bildirgelerinde Uluslararası İlişkiler, Siyaset ve Yönetim

Grafik 4'te AB–uluslararası ilişkiler bağlamı doğrudan konular, 2002'den 2011'e düzenli yükseliş gösterirken sonraki yıllar için düzensiz kalmıştır. Bu noktada beş hususu vurgulamak gerekir: İlki, CHP, AB ile ilişkilerin sağlamlaştırılmasında bir araç olarak sosyal demokrat partilerle dayanışmaya 2011, 2015 Haziran ve Kasım ile 2018'te özel bir yer vermiştir. İkincisi, kriterlerin yerine getirilerek AB ile ilişkilerin Türkiye'ye dünyada itibar kazandıracacağı (2002, s. 51) ve Türkiye'nin AB'nin saygın üyesi yapılacağı (2015a, s. 178) vaat edilmiştir. Üçüncüsü, Kıbrıs AB ile ilişkilerde öncelikli gündem maddesi olmayı CHP açısından sürdürmüştür; 2002 ve 2023 hariç geri kalan CHP seçim bildirgelerinde AB ile ilişkili olarak Kıbrıs'a hep yer verilmiştir. Ayrıca Kıbrıslı Türklerin meşru taleplerinin AB tarafından dikkate alınmasının AB'ye de yarar sağlayacağı (2015a, s. 178) savunulmuştur. Dördüncüsü, Türkiye'de bir dönem ihdas edilen AB Bakanlığı'nın güçlendirileceği (2015b, s. 201) ve Brüksel'de temasların artırılacağı (2015b, s. 201) belirtilmiştir. Bu arada 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimi ve 16 Nisan 2017 referandumu gibi gelişmeler sonrası Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler çeşitli nedenlerle olumsuz etkilenmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin (AKPM) Türkiye'yi siyasi izlemeye alma kararı almasının ardından Nisan 2017'de Malta'da Türkiye'nin siyasi kriterlerden uzaklaşması gündemi ile toplanan AB Dışişleri Bakanları, Avusturya'nın Türkiye ile ilişkilerin kesilmesi gerektiğine dair önerisini (Lippert, 2021, s. 274) reddetse de AB Komisyonu 2017'de ABİR yayınlanmayacağını ve Türkiye'ye süreci canlandırması için Nisan 2018'e kadar zaman tanıdığı belirtilmiştir (Milliyet, 2017). Bu bağlamda CHP de; "AB'yle ilişkiler yeniden normalleşecektir." (2018, s. 119) vaadinde bulunmuştur. Buna karşın AK Parti, 2011'de kurulan AB Bakanlığı'nı, 2018 seçimlerinin hemen akabinde kaldırmıştır. Son olarak AB ile ilişkilerde ulusal çıkarların tehlikeye sokulamayacağı (2018, s. 120) ve Türkiye ile AB'nin sığınmacılar sorununda ortak külfet paylaşımını üstlenmesi gerektiği (2023, s. 39) eleştirileri yer almıştır.

Grafik 4 çerçevesinde diğer siyasi konulara gelindiğinde CHP uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi konularına göre daha yoğun bir şekilde bu alanda vurgulara bulunmuştur. İlk olarak CHP, dış politikada Ortadoğu ülkeleriyle arasına çeşitli gerekçelerle mesafe koymakta ve "Tam üyelik vizyonu, yerini Ortadoğu'da yönünü kaybetmiş bir ülke görüntüsüne bırakmaktadır."

(2018, s. 50) türünden ifadeler geliştirmektedir. İkincisi, CHP, üyelik sürecini Cumhuriyetin kurucu felsefesi olarak nitelendirilebilecek Batılılaşma ve modernleşme hedeflerinin bir parçası (2002, s. 53; 2015a, s. 175, 178; 2015b, s. 200) olarak okumaktadır. Üçüncüsü, üyeliğin hem AB'nin hem de Türkiye'nin toplumsal ve siyasi istikrarına katkı sunacağı (2002, s. 53) iddia edilmiştir. Dördüncüsü, CHP'nin AB'yle ilişkilerde bir siyasi parti olarak ideolojisinin ve tarihsel misyonunun başlı başına değer katacağı (2002, s. 16, 70; 2015b, s. 70) savunulmuştur. Örneğin AB üyesi ülkelerde Sosyalist Enternasyonal üyesi partilerle CHP'nin etkileşiminin AB sürecinde yararlı olacağı düşünülmüştür. Son olarak Kıbrıs, CHP'de aynı zamanda milli bir mesele ve ideolojik yaklaşımın gereği olarak "Kıbrıs Türk halkının meşru taleplerinin AB tarafından kabul edilmesi hedefinden vazgeçmeyeceğiz." (2018, s. 121) ifadesi ile öncelenmeye devam etmiştir.

Grafik 4 çerçevesinde üçüncü olarak 2002-2015 dönemine göre 2015-2023 döneminde kamu yönetimine dair vurgular artmış ve bunlar içerisinde en yüksek saptama kamu ihalelerine yönelik olmuştur. Kamu İhale Kanunu'nun AB standartlarına/normlarına uygun hale getirilmesi (2011, s. 102; 2015b, s. 53, 129; 2018, s. 138; 2023, s. 16, 69, 83) hedefi, 2011'den beri düzenli olarak CHP seçim bildirelerinde vurgulanmaktadır. Ayrıca Kamu Denetçiliği Kurumu'nun, AB modeline göre kurulacağı (2002, s. 49), Kopenhag Kriterlerinin Türkiye'nin idari uygulamalarına aktarılacağı (2007, s. 19), AB müktesebatının Türk kamu yönetiminin çağdaşlaşmasında yol haritası oluşturacağı (2011, s. 78) ve kamuda istihdamın AB'ye göre belirleneceği (2018, s. 170) belirtilmiştir. Bu açılardan CHP'de AB-kamu yönetimi bağlamı konuların temelde yönetimde şeffaflık, denetim, verimlilik ve hesap verebilirlik ilkeleri çerçevesinde ele alındığı ifade edilebilir.

Bazı ABİR'lerde siyasi kriterler altında yer verilen "yolsuzlukla mücadele" ve "güvenlik" konularındaysa CHP'de Tablo 1'e bakıldığında yolsuzlukla mücadeleye ilişkin yargı bildiren ifadeler en çok Kasım 2015 ve 2023'te, güvenlik konusuyla ilgili yargı bildiren ifadeler ise en çok 2007, Kasım 2015 ve 2023'te saptanmıştır. Bu noktada Kasım 2015 ve 2023 seçim bildireleri (2015b, s. 127; 2023, s. 67-71) önem arz etmektedir. 17-25 Aralık operasyonları ile gelişen birtakım hadiselerin CHP'de Kasım 2015'te vurguyu artırdığı öne sürülebilir. Bununla birlikte, yolsuzlukla mücadeleye ilişkin; AB örneklerindeki gibi Yolsuzlukla Mücadele Kurumu kurulacağı (2015b, s. 127) ve etik davranış ilkeleri, mal beyanı ve rüşvetin önlenmesi gibi durumlara ilişkin esaslar ve tedbirlerde AB Müktesebatının esas alınacağı (2023, s. 71) belirtilmiştir. Bu yönüyle AB-yolsuzlukla mücadele ilişkisi, kamu yönetiminde etik ilkelere ve etkili bir denetim mekanizmasına vurguyu içerdiği söylenebilir. Diğer yandan güvenlik alanında; AB-Türkiye işbirliğiyle küresel terörün mali kaynaklarının kurutulacağı (2015b, s. 121), terörle mücadelede AB'nin önem verdiği sözleşme/kararlara dayanarak strateji belirleneceği (2015b, s. 203) ve siber güvenlikle ilgili oluşturulacak iç mevzuatın AB mevzuatına uyumlu kılınması gerektiği (2023, s. 235) gibi oldukça az vurgular yer almıştır.

5. AK Parti Açısından Bulgular

AK Parti’de 2002-2023 arasında AB’yle ilgili tüm ifadelerde öncelikli vurgunun doğrudan üyelikle ilişkili hususlarda toplandığı saptanmıştır. Ardından tüm yıllar için toplamda en çok öne çıkan konuları sırasıyla “diğer siyasi konular”, “uluslararası ilişkiler”, “adalet” ve “kamu yönetimi” oluşturmuştur.

Tablo 3: AK Parti Seçim Bildirgelerinde AB ve Siyasi Kriterler

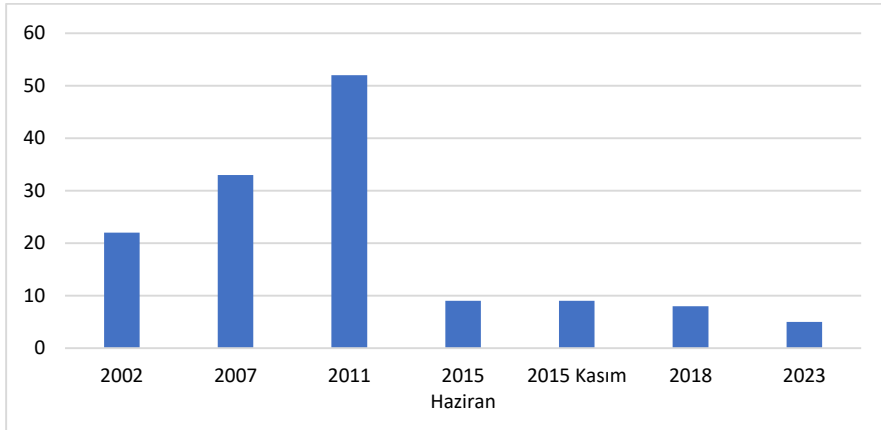
Tüm Bölümler	Veriler Toplamı	Toplamda Yüzde (%)	2002	2007	2011	2015 Haziran	2015 Kasım	2018	2023
Üyelik	138	38,76	22	33	52	9	9	8	5
Diğer Siyasi Konular	63	17,70	8	17	13	8	8	7	2
Uluslararası İlişkiler	40	11,24	7	10	7	6	6	4	0
Adalet (Hukuk/ Yargı)	31	8,71	2	3	19	3	3	0	1
Kamu Yönetimi	27	7,58	1	3	9	4	4	3	3
Üyeliğe Dış Engeller	15	4,21	0	2	7	2	2	2	0
Temel Hak ve Özgürlükler	14	3,93	2	2	6	2	2	0	0
Demokratik İlkeler ve Değerler	12	3,37	2	2	8	0	0	0	0
Güvenlik	10	2,81	1	3	2	1	1	1	1
Üyeliğe İç Engeller	6	1,69	1	3	0	0	0	2	0
Yolsuzlukla Mücadele	0	0,00	0	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	356	100	45	78	123	35	35	27	12

2002-2023 arasındaki tüm toplam değerlerde AB bağlamında en yüksek bölümlendirme verisi sayısal olarak 2011’te gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, tüm konulardaki 11 başlıktan 2002’de 9, 2007’de 10, 2011’de 9, 2015’te 8, 2018’de 7 ve 2023’te 5’i yer almıştır. Bu açıdan çalışma kapsamındaki kategorilerin 2002-2011 yoğunluklu olduğu ve 2011’den sonra azalış gösterdiğini belirtmek gerekir. AK Parti’nin tüm ilgili konularda en az veri toplamı sayısal olarak 2023’te gerçekleşmiştir. Bu temelde 2018’ten 2023’e geçişte de AB’nin genel olarak AK Parti açısından iyice gündemden düştüğü belirtilebilir. AK Parti’de 2011’den sonra “adalet”, “demokratik ilke ve değerler” ile “üyelik” en hızlı düşen konular olarak saptanmıştır. Üyelikle ilgili en yüksek saptama 2011’de en düşük 2023’te gerçekleşmiştir. “Adalet” ve “temel hak ve özgürlükler” ile ilgili en yüksek saptamalar 2011’de en düşük 2018 ve 2023’te verilmiştir. AB bağlamında AK Parti veri bulgularının 2002’den 2023’e doğru uzanan eğrisinde düzenli yükseliş gösteren anlamlı hiçbir konu saptanmamıştır. 2023 verilerine bakıldığında “uluslararası ilişkiler”, “üyeliğe dış engeller”, “temel haklar ve özgürlükler”, “demokratik ilkeler ve değerler” ile “üyeliğe iç engeller” konularında hiçbir saptama gerçekleşmemiştir. Ek olarak 2002’den 2023’e salt düzenli azalış gösteren hiçbir konu başlığı da saptanmamıştır. 2002’den 2023’e doğru AK Parti veri bulgularının eğrisinde önce yükseliş ardından azalış gösteren en anlamlı bulgu konusu olarak “üyelik” saptanmıştır. Sonraki yıllara göre anlamlı azalış gösteren konuları; “diğer siyasi konular”, “uluslararası ilişkiler”, “adalet”, “kamu yönetimi”, “üyeliğe dış engeller”, “temel hak ve özgürlükler” ile “demokratik ilkeler ve değerler” takip etmiştir. Bu çerçevede bir sonraki başlıkta ilgili verileri analiz etmeye geçmek yerinde olacaktır.

5.1. AK Parti’de Üyelik ve Siyasi Kriterlere Yaklaşım

Türkiye’de AB üyeliğine ilişkin 2002-2004 arasında 5’i AK Parti döneminde olmak üzere (Başkan, 2009, s. 91) 8 uyum paketi TBMM’de kabul edilmiştir. Uyum paketlerinin yasalaştırılmaya başlanmasıyla Türkiye’nin siyasi kriterleri yeterince yerine getirdiği varsayılmış, 3 Ekim 2005 tarihinde katılım müzakerelerine başlanmasına karar verilmiştir (Çakmak, 2005, s. 135; Çemrek, 2006, s. 43; Özgöker ve İba, 2010, s. 508). Nitekim reform sürecine koşut AK Parti’de 2002’den 2011’e yükseliş trendindeki üyeliğe dair vurgular, 2011’den sonra düşüşe geçerek sürdürülememiştir. Bu noktada üyeliğe dair bir yükseliş işareti ve AK Parti hükümetlerinin AB’ye verdiği önemin kurumsal karşılığı Türkiye’de 2011’de ilk kez AB Bakanlığı’nın ihdas edilmesidir. Aynı şekilde bir düşüş göstergesi ve Türkiye-AB ilişkilerinin zayıflamasının bir izdüşümü ise AB Bakanlığı’nın 9 Temmuz 2018 tarihinde tüzel kişiliğine son verilmesidir. Böylece siyasal irade, politika değişikliğine giderek ilgili yürütme birimini kaldırmış ve 2011’den sonra AB üyeliğini öncelikli konular arasından çıkarmıştır.

Grafik 5: AK Parti’de Üyelik Bölümlendirmesinin Yıllara Göre Değişimi

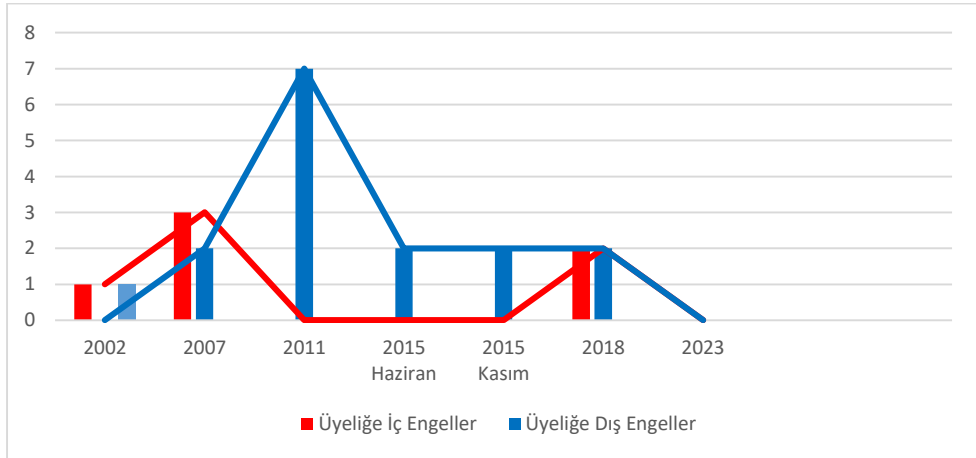
AB’ye üyeliğin Kopenhag Kriterleriyle gerçekleşebileceği (2002b, s. 14), demokrasiye yarar sağlayacağı (2002b, s. 33), Türkiye’nin siyasi istikrarını ve ülkeye duyulan güveni artıracacağı (2007, s. 27), stratejik hedef olduğu (2011, s. 151), reform sürecine katkı sunduğu (2015, s. 340) yaklaşımları, AK Parti’nin üyelik meselesini 2011’e kadar oldukça olumlu değerlendirdiğini göstermektedir.⁶ Buna karşın 17 Mayıs 2012 tarihinde siyasi blokajlı fasılların da gündeme getirildiği Pozitif Gündem, AB Komisyonu tarafından başlatılsa da 2014’te sona erdirilerek sürdürülememiştir. 2015’ten sonra “katılım sürecimizin önüne suni engeller konulmaktadır.” (2018, s. 288-289) türünden AB kaynaklı üyelik sürecini olumsuzlayan bildirimler öne çıkmaya başlamıştır. Bu açıdan AK Parti’de başlarda üyelik konusu doğrudan olumlu bir siyasi proje (2002b, s. 12) olarak nitelendirilirken 2015’ten sonra önemini kaybetmeye başlamıştır.

AK Parti ile AB üyeliği ilişkilerinde temelde iki yaklaşım öne sürmek mümkündür: İlki, AK Parti hükümetlerinin 2002’den itibaren ve 2007’de de devam eden üyelik sürecine yönelik reform çabaları (Aksoy & Çemrek, 2010, s. 164), 2011’de en üst seviyeye çıkmış ve AB Bakanlığı da bu sürecin ete kemiğe bürünmüş somut bir çıktısı olarak kurumsal kimlik kazanmıştır. Bu noktada

⁶ Ayrıca bkz. İçener, E., & Çağlıyan-İçener, Z. (2011). The Justice and Development Party’s identity and its role in the EU’s decision to open accession negotiations with Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies*, 11(1), 19–34.

AK Parti, 2011'den sonra tedricen ve 2015 sonrasında ise taammüden AB'yle ilgili uzaklaşma siyaseti güderek genel bir politika değişikliğine gitmiştir. Bu durum seçim vaatlerinde de bir bulgu olarak desteklenmiştir. İkinci olarak 2011-2015 döneminde AK Parti hükümetlerinin AB'den uzaklaşma siyasetini toplumsal ve siyasi krizler bağlamında değerlendirmek mümkündür. Zira AK Parti açısından askeri vesayet büyük ölçüde dizginlenmiş ve böylece artık AB reformlarının devam ettirilmesine gerek kalmamıştır. Çünkü AB'nin teşviki ve rehberliğinde ordunun etkisi azalırken AK Parti'nin siyasi etkinliği artmaya başlamıştır (Acemoğlu & Üçer, 2015). Dahası önemli ölçüde 2011-2015 arasına denk gelen Demokratik Açılım Süreci ile Gezi Parkı ve Kobani Olayları, sonuçları itibarıyla AB'yle ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Diğer yandan 2002-2007 arasındaki dönemde özellikle Avrupa'da aşırı sağcı partilerden ve seçmenden çekinen iktidarlarca Türkiye ile yapılan görüşmelerde yine gündeme getirilen "imtiyazlı ortaklık" savı, 2011-2015 döneminde gündemdeki yerini korumuştur (Akçay, 2015, s. 437). Böylesi bir sürece koşut AK Parti iktidarı açısından AB üyelerinden gelen ve sürekli tekrarlanan olumsuz söylemler, tam üyelik sürecine dair konularda sorunları artırmıştır.

Grafik 6: AK Parti Seçim Bildirgelerinde AB Üyeliğine İç ve Dış Engeller

AK Parti'de toplamda "üyelğe dış engeller"in, "üyelğe iç engeller"den daha fazla belirtildiği saptanmıştır. "Müzakerelerde Kıbrıs'tan kaynaklanan siyasi sorunlara rağmen" (2007, s. 204), "Kıbrıs sorunu veya imtiyazlı ortaklığı ileri sürerek fasılların açılıp kapanmasını kasıtlı engellemek, AB'nin kendi koyduğu temel ilkelerle çelişkiye düşmesi demektir." (2011, s. 152), "Birçok müzakere başlığı açılmaya hazır olduğu halde AB'nin iç meseleleri ve bazı üye ülkelerin siyasi mülahazaları nedeniyle ilerleme engellenmiştir." (2015, s. 340), "(...) bazı üye ülkeler katılım sürecimizi iç siyasi emelleri doğrultusunda kullanmakta" (2018, s. 288-289) ifadeleri temel belirleyici yargı ifadelerini bildirmiştir. Nitekim 2005-2006 arasında açılan 16 fasıla ek olarak 2006-2010 arası 13 fasıl daha açılırken 2010-2013 döneminde bazı AB üyelerinin engellemeleriyle yalnızca 1 fasıl açılabilmiştir. Bu bağlamda, AK Parti, üyelğe dış engeller kategorisinde "Kıbrıs", "imtiyazlı ortaklık", "AB içi siyasal meseleler" ve "bazı üye ülkelerin iç siyaset kaygıları" üzerinden değerlendirmeler yürütmüştür. Örneğin, o dönem CHP'nin karşı çıktığı, AK Parti'nin AB'ye üyelğinde bir engel oluşturmasının önüne geçme stratejisinin parçası olarak desteklediği Nisan 2004'teki Annan Planı, referanduma sunulmuş ve Kıbrıs Türklerinin evetine karşın Kıbrıslı Rumların *hayır* demeleri üzerine adadaki çözümsüzlük devam etmiştir

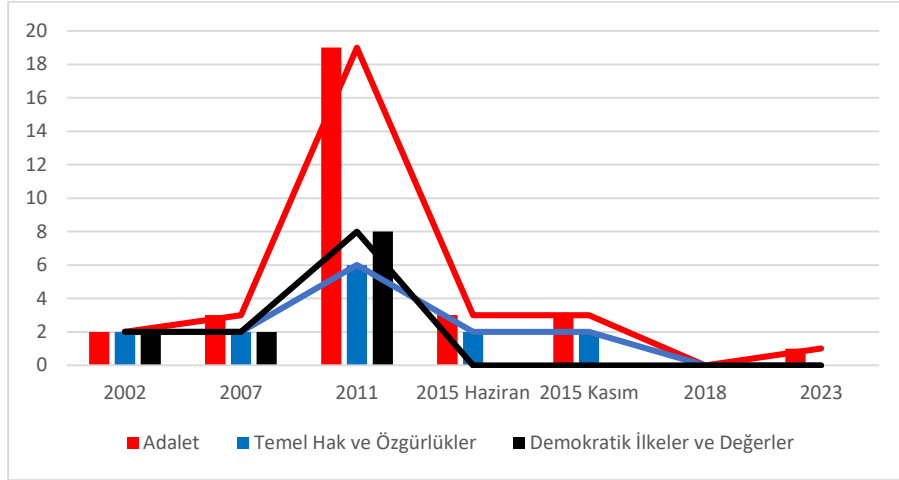
(Theophanous, 2023, s. 79). Dahası AB tarafından KKTC'yi içine alan bir haritayla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (GKRY) 2002'deki Kopenhag Zirvesi'nde üye olarak tanınması (Karluk, 2003, s. 891), BM inisiyatifiyle varılabilecek tarihi bir aşamayı çözümsüzlüğe iten altyapıyı Rumlara sunmuştur (Özer, 2010, s. 567). Bu çözümsüzlük, üyelik müzakerelerinde Kıbrıs konusunun bir sorun olarak devamını sağlamış, Türkiye'nin üyeliğine karşı GKRY'nin veto hakkı, Türkiye karşıtı bir koz olarak (Ker-lindsay, 2007, s. 71) da varlığını sürdürmüştür (Özersay, 2021, s. 664).

İç engeller kategorisine gelindiğinde; "Millilik gibi iç siyasal ideolojik gerekçelerle Kopenhag Kriterlerinin yaşama geçirilmesi gecikmektedir." (2002b, s. 13) ve "Daha önceki dönemlerde Türkiye iyi hazırlanamadığı için AB'nin genişleme dönemlerinde önemli fırsatlar kaçırılmıştır." (2007, s. 204) ifadeleri dikkate alındığında "iç siyaset/muhalefet" ve "AK Parti öncesi hükümetler" sorumlu tutulmuştur. Dahası 2007 seçimleri öncesi AB reformlarına yönelik AK Parti'nin vaatleri, 2007'deki AB Zirvesi'nde Türkiye lehine yaklaşılmasını sağlamıştır. Buna karşın Nisan 2007'deki cumhurbaşkanlığı seçimi, e-muhtıra ve Mart 2008'de AK Parti'ye açılan kapatma davaları, AB kamuoyunca olumsuz karşılanan gelişmelerdendir (Baykal & Arat, 2021, s. 387). AK Parti'nin Temmuz 2008'de kapatılmaktan kurtulmasının ardından yeniden AB'yle ilişkileri geliştirmeye başladığı söylenebilir. 2006 ve 2007'deki ABİR'lerde eleştirilen Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi Nisan 2008'de değiştirilmiş ve Kopenhag Kriterleri ile yargı ve temel haklar faslını ilgilendiren konuları da içeren anayasa paketinin 12 Eylül 2010 Referandumunda kabul edilmesi, AB'nin 2010 İlerleme Raporu'nda övgüyle karşılanmıştır (Baykal & Arat, 2021, s. 388, 391).

Grafik 7'ye gelindiğinde yargısal/hukuki konularda 2011'de vurgunun en üst düzeye ulaştığı görülmüştür. 2002 ve 2007'de bu alana ilişkin Kopenhag kriterlerinin yasal düzlemde yaşama geçirileceği (2002b, s. 14), AB standartlarının yasal yarar sağlayacağı (2002b, s. 34), AB hedefinin Türkiye'de hukukun üstünlüğüne katkı sunacağı (2007, s. 27) ve AK Parti'nin katılım sürecini Türkiye'nin yasal standartlarını yükselten bir süreç olarak değerlendirdiği (2007, s. 204) belirtilmiştir. Böylece 2007'den 2011'e geçişte AB'ye özel bir anlam atfedildiği görülmektedir. Nitekim dönemin AK Parti Hükümeti, 17 Nisan 2007 tarihinde doğrudan ve ikincil olmak üzere pek çok yasal düzenlemeyi kapsayan bir paket açıklamıştır (2007, s. 204-205). Bu süreçte AK Parti, anayasal reformlarla AB sürecinde önemli ilerleme sağlandığını (2011, s. 18-19), hazırladıkları Yargı Reformu Stratejisi ile yargı bağımsızlığı konusunda AB'den olumlu dönüş aldıklarını (2011, s. 19-20), tam üyelik sürecinde mevzuat uyumunu öncelikli bir konu olarak gündemde tuttuklarını (2011, s. 124) vurgulamıştır. Böylece 2002 ve 2007'de bir gereklilik olarak saptaması yapılan konuların 2007-2011 arasındaki gelişmelerle icraata konulduğu ifade edilebilir. Diğer yandan 2011 Seçim Bildirgesi, Türkiye'de çeşitli alanlarda AB'yle mevzuat uyumunu hedeflerken (2011, s. 40, 48, 124), 2011'den sonra bu alana dair vurguların oldukça azaldığı (2015, s. 340; 2023, s. 269) anlaşılmaktadır.

Grafik 7: AK Parti Seçim Bildirgelerinde Adalet, Özgürlük ve Demokrasi

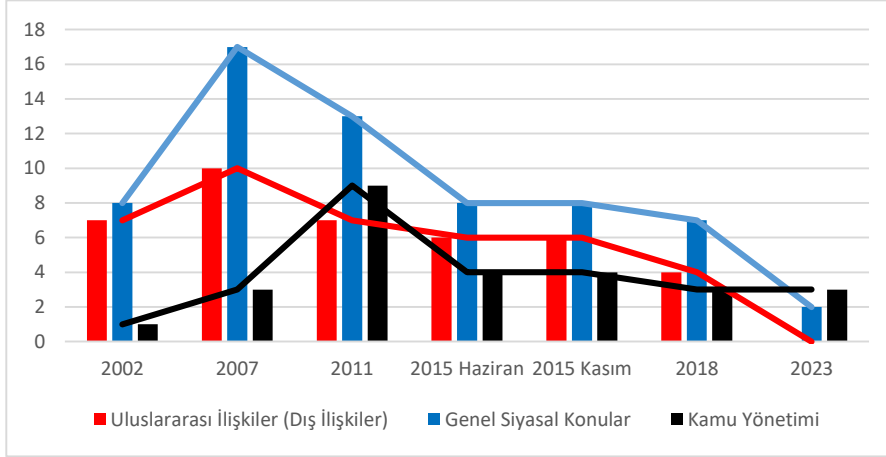

Üyelik ve adalet başlıklarında olduğu gibi demokratik ilkeler ve değerler kategorisi de 2011'den sonraki bildirgeler açısından en hızlı düşüş yaşayan konulardandır. Üyelik'in demokrasiye yarar sağlayacağı (2002b, s. 34), önceki dönemlerde Türkiye'nin demokratik standartlarını yükseltmemesi nedeniyle AB'nin genişleme dönemlerinde önemli fırsat kaçırdığı (2007, s. 204) ve üyelik'in Türkiye'de demokratik standartlarının yerleşmesi açısından önemli olduğu (2011, s. 151) yaklaşımlarına karşın 2015'ten itibaren demokrasiye doğrudan atıf yapılmadığı görülmektedir. Özetle AK Parti, 2011'den sonra ve fiilen 2015'ten itibaren adalet, özgürlük ve demokrasiye olan vurguları oldukça azaltmış veya sona erdirmiştir. Bu noktada dünyadaki gelişmeleri es geçmemek gerekir. Nitekim 2017'de ABD'de Donald Trump'la yeniden gündeme gelen otoriterlik tartışmaları, güçlü ülkelerin otoriterleşme özelliklerini bir yandan sorgularken bir yandan pek çok ülke siyasetçisi için yeni bir motivasyon/meşruiyet alanı oluşturabilmiştir. Türkiye'de ise Erdoğan'ın 2013'te ilk olarak belirttiği ve 2016 ve 2022'de tekrar ettiği Şangay İşbirliği Örgütü açıklamaları, küresel otoriterleşme eğilimleri açısından dikkate değerdir. Üstelik 2017'den sonra Türkiye'de ortaya çıkan rejim "rekabetçi otoriterlik" olarak tanımlanmaya (Çakır, 2021) başlanmıştır.

2015-2018 arasında Türkiye-AB ilişkilerinin olumsuz bir hal almasında Suriyeli göçmen krizi ile 15 Temmuz Darbe Girişimi örneklendirilebilir. 2011'den 2016'ya kadar Türk vatandaşlarına Schengen Bölgesi için vize serbestisi, Geri Kabul Anlaşması'nın imzalanması, AB üyesi ülkelere Türkiye'den geçenlerin iadesi, Türkiye'ye mali yardımda bulunması gibi tartışmalar/süreçler yaşanmıştır (Tsarouhas, 2023). Üstelik önce Kasım 2015, ardından Haziran 2016 için Türk vatandaşlarının vize serbestisine geçmesi önerileri Türkiye'nin bu konuda atması gereken 72 şarttan 65'ini sağlamış olmasına rağmen kabul görmemiştir. Eksik şartlar arasında AB önerileri/standartları doğrultusunda yolsuzlukla mücadele önlemleri, uluslararası organize suçlar ve terörizm konusunda bir işbirliği örgütü Europol ile Türkiye'nin anlaşması, cezai konulara ilişkin Türkiye'nin tüm AB üyeleriyle çalışması ve uyumlu terör yasalarının çıkartılması yer almıştır. Bu şartlar ve vize muafiyetinin gerçekleşmemesi, AK Parti açısından bir tür dayatma ve oyalama olarak algılanmasına yol açmıştır. İkinci olarak Avrupa Parlamentosu'na göre 2016'daki başarısız askeri darbe ve bunun sonucu olarak görülen 2017'deki anayasal reformdan bu yana Türkiye'nin demokrasi, hukukun üstünlüğü, temel haklar ve yargının bağımsızlığı

alanlarında gerilemeye başladığı savunulmuştur (EPRS, 2021, s. 1). Buna karşın, 15 Temmuz kalkışmasının ardından AB'nin Türkiye ile yeterli dayanışma göstermediği gerekçesiyle AB'ye yönelik AK Parti tarafından güvensizlik de başlamıştır.

Grafik 8: AK Parti Seçim Bildirgelerinde Uluslararası İlişkiler, Siyaset ve Yönetim

Grafik 8'de 2007'den itibaren uluslararası ilişkiler kategorisine giren konuların AK Parti'de düzenli olarak azalış gösterdiği görülmektedir. AB-Türkiye ilişkilerinin kültürel çatışmalara karşı küresel bir işbirliğinde önemli olduğu (2007, s. 204), tam üyelik müzakerelerinin başlamasının Türkiye'nin bölgesel-küresel bir aktör olmasına katkı sunduğu (2007, s. 204) ve üyeliğin transatlantik ilişkileri derinleştiren/genişleten bir etki üreteceği (2007, s. 205) belirtilmiştir. AK Parti'nin 2007'deki bu vurgularına ek olarak uluslararası ilişkilerde AB'yle ilişkilerin, diğer ilişkilerin bir alternatifi değil, tamamlayıcısı olacağı (2002b, s. 34; 2015, s. 326) iddia edilmiştir. Bununla birlikte, 2015-2018 döneminde Türkiye-AB arasında beş zirve toplantısının gerçekleştirildiği (2018, s. 288-289) belirtirse de 2015'ten itibaren bu alana ilişkin konularda hızlı bir düşüş olduğu anlaşılmaktadır. Dahası 2019-2020 arasında GKRY ve Yunanistan ile Doğu Akdeniz'de başlayan gerginlik (Tekin, 2021, s. 169), Suriye'deki PKK uzantılarına karşın AB'nin tutumu, 2020 için Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) fonlarında kesintiye gidilmesi örnekleri, Türkiye-AB ilişkilerindeki güvensizliği/çatışmayı derinleştirmeye devam ettirmiştir. Örneğin, Temmuz 2016'da AB Parlamentosu binasında YPG'nin bir fotoğraf sergisinin açılması, Türkiye tarafından kınanmıştır (Deewanee, 2022, s. 72). 24 Kasım 2016 tarihinde AB Parlamentosu katılım müzakerelerinin askıya alınması kararı vermiş, 2017'de AB tarafından Kopenhag Kriterlerinin ihlal edildiği bildirilmiş, 26 Haziran 2018 tarihinde AB Genel İşler Konseyi hukuk ve özgürlüklerin ihlalden endişelerini ifade etmiş ve 15 Aralık 2021 tarihinde üyelik müzakereleri dondurulmuştur (Şafak, 2023). Böylesi bir süreçte AK Parti'nin 2023 seçim bildirgesinde AB-uluslararası ilişkiler bahsi, en düşük düzeyini görmüştür.

Diğer siyasi konular kategorisi, uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi konularına göre AK Parti açısından daha yüksek işaretler içerse de (2002b, s. 13, 34; 2007, s. 27, 204; 2011, s. 151; 2015, s. 326) 2011'den sonraki seçim bildirgelerinde bu alana ilişkin vurgular da azalmıştır. Kamu yönetimi alanında ise bir bakanlık ve bir bağlı kurum dışında herhangi bir yapısal vaadin AB'ye uyum çerçevesinde olmadığı görülmüştür. Nitekim 2007'de Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın AB'ye uyum çerçevesinde yeniden yapılandırılması (2007, s. 127) ve 2011'de de

Tarım ve Gıda Bakanlığı'nın kurularak AB uyum süreci esasında ilgili hizmetlerin etkinleştirilmesinden (2011, s. 63) söz edilmiştir.

AK Parti'yle ilgili son olarak yolsuzlukla mücadele ve güvenlik konularına gelindiğinde; yolsuzlukla mücadelede ilgili bildiregelerin hiçbirinde AB bağlamında bir ifade veya yargı bildirimini rastlanmamıştır. Güvenlik kategorisinde AB'yle Türkiye arasındaki ilişkilerin uluslararası terör ve küresel barışı tehdit eden gerilimleri azaltacağı (2007, s. 204), Türkiye'nin AB barışını koruma misyonuna katkı sunduğu (2011, s. 159) ve AB ile terörle mücadele konusunda diyalogun sürdüğü (2018, s. 288-289) belirtilmiştir. Bu açıdan AB bağlamında güvenlik konularına ilişkin genelde dolaylı ifadeler yer almıştır.

6. CHP ve AK Parti Bulgularının Tartışılması

CHP ve AK Parti'nin, tam üyelik dışındaki söylem ve tutumlar nedeniyle zaman zaman AB aleyhinde itirazlarda bulunmaları AB'ye uyuma tümüyle karşı bir muhalefeti içeren Avrupa şüpheciliklerinden (Euroscpticism)⁷ daha çok bir kısım endişeleri içermektedir. Bu açıdan örneğin, 2002'de Erdoğan'ın "AB olmazsa başımızın çaresine bakacağız. Onurumuzla daha fazla oynanmasına tahammülümüz yok" sözleri ile dönemin CHP lideri Deniz Baykal'ın "Türkiye'nin onurunun zedelenmesinin ve rencide edilmesinin kabul edilemez" olduğuna yönelik beyanları (Başkan, 2009, s. 97, 99), 2002'den 2023'e uzanan süreç verileri dikkatle irdelendiğinde daha çok iç siyaset çerçevesinde anlaşılmasını gerektirir. Bu bağlamda 2005'te müzakereler başladıktan sonraki ilk kriz olan 2006'daki GKRY'ye deniz ve hava ulaşımının açılmaması konusunda CHP ve AK Parti'nin aynı görüşte birleşmesi bu zaviyede örneklendirilebilir.

Kimi AB liderlerinin Türkiye'ye imtiyazlık önerileri, Avrupa'da sağ siyasetin iktidara geldiği ülkelerde Türkiye'nin iç siyasete kurban edilmesi, bazı AB üyelerin Türkiye'deki terör örgütlerine yaklaşımları, ABİR'deki Türkiye eleştirileri ve AB organlarının Türkiye aleyhindeki kararları, AB ile ilişkilerin AB'den kaynaklı belli başlı olumsuz yönlerini nitelemiştir. Buna karşın Türkiye'de terörle mücadele kapsamındaki kimi uygulamalar, siyasi parti kapatma davaları, KKTC'nin varlığı, Gezi Parkı gibi toplumsal olaylar ve Hendek Çatışmaları gibi askeri operasyonlar AB zaviyesinden Türkiye kaynaklı konular arasındaki yerini almıştır. Elbette 2005'te başlayan müzakerelerin yalnızca AB normlarına ve müktesebatına uyumlu hale getirilmesinin yeterli olamayacağı savı (Keyman, 2006, s. 12), süreçte doğrulanmıştır. Bu açıdan üyeliğe ve siyasi kriterlere ilişkin konular yalnızca ilgili fasılların içeriğiyle ilgili bir ilişki biçimi üretmemiştir.

Adalet, temel hak ve özgürlükler ile demokratik ilkeler ve değerler kategorisinde Kürt sorunu olarak nitelendirilen ve ABİR'lerde gündeme getirilen konuların ne CHP ne de AK Parti seçim bildiregelerinde açık ve vurgulu saptamalar içermemesi, durumun iç siyasete ilişkin özel önemindedir. Özellikle 2009-2012 arasındaki dönemde AK Parti, askeri vesayetle dolaylı da olsa PKK terör örgütü arasında bir bağlantı kurarak aynı zamanda sorunun çözümü ile ordunun siyaset üzerindeki kontrol meşrulaştırmasının kırılacağını düşündüğü öne sürülebilir. Buna koşut olarak da AK Parti, bu alandaki strateji eksikliğinde AB'yle bütünleşme sürecini bir çerçeve olarak kullanmayı tercih etmiştir. Böylece o dönemler itibarıyla ordu, bürokrasi ve CHP gibi veto aktörleriyle AK Parti'nin milliyetçi seçmen grubunun tepkileri; AB savunması ile yumuşatılmaya çalışılmıştır (Kızıllan, 2015, s. 573). Buna karşın 2011 seçimlerinde %49,83 ile tarihi bir başarıya ulaşan AK Parti'nin, Haziran 2015'te %40,87'ye düşmesi, 2014'te Selahattin Demirtaş'ın %9,87 oy alması, Haziran 2015'te HDP'nin %13,12 oy oranına ulaşması, MHP'nin 2011'e göre oylarını

⁷ Ayrıca bkz. Bedirhan, Z. A. & Özgöker, U. (2021). Euroscpticism and Traditions of Nationalism. *European Journal of Social Sciences*, 4(1), 66-73.

%13,01'den %16,29'a çıkartması, AK Parti'nin siyasetini değiştirmiştir. Esasen bu tür süreçler AK Parti açısından iktidarını perçinleyici veya oy artırıcı bir yarara dönüşmemesi temelinde AB'ye üyelik sürecini de fiilen sona erdirmesinin itici unsurlarından olmuştur.

Çalışma verileri, aynı zamanda AK Parti hükümetleri dönemi AB siyasetinin Türkiye'de 2011 öncesi ve sonrası olmak üzere kabaca ikiye ayrılması sonucunu üretmiştir. Nitekim 2005'te müzakerelerin başlamasından bir süre sonra ivme kaybetmeye başlayan AB'yle ilişkiler (Uluer & Çemrek, 2015, s. 582), 2007-2008 dönemindeki krizlerin aşılmasının ardından AK Parti'nin vesayet odaklarına karşı AB'yi yeniden güçlü bir şekilde sahiplenmesini sağlamıştır. Bu açıdan Lippert'ın (2021, s. 274) da vurguladığı üzere Erdoğan, Kemalistlerin ve ordunun gücünü kırmak üzere AB katılım sürecini iyi değerlendirmiştir. Böylece iç siyasi gelişmeler eşliğinde AB ile AK Parti ilişkilerini yeniden biçimlendirmiştir. Buna koşut olarak da AK Parti'de adalet, özgürlük ve demokrasi, diğer tüm yıllara göre en yüksek vurgulara ulaşmıştır. Bu açıdan 2011 öncesi ve sonrası siyasi süreçler anlamlı hale gelmiştir. 2011 sonrası ise özellikle 2011-2016 arasındaki gelişmeler, AK Parti'nin önceliklerini yeniden değiştirmiştir. Bu çerçevede Gezi Parkı Olayları, 17-25 Aralık Operasyonları, Kobani Olayları, Hendek Çatışmaları, Paralel Devlet Yapılanması/Fetullahçı Terör Örgütü (PDY/FETÖ) darbe girişimi gibi gelişmeler AK Parti'nin güvenlikçi bir siyasete geçişini kolaylaştırmıştır.

Tüm bu sürece koşut olarak AK Parti'nin Haziran 2015 seçimlerinde sendeleme yaşaması üzerine iç siyasete ilişkin tutum değişikliklerini arttırdığı belirtilebilir. Bununla birlikte AK Parti'nin başlarda oldukça yer ayırdığı adalet alanına ilişkin hususların AB bağlamında ele alınmasından süreç içerisinde uzaklaştığını göstermektedir. Bu durumun ilk sinyali, Türkiye'de 2011 seçimlerinden sonra başlayan bir tür hâkim parti sistemine dönüş ve AK Parti'nin sarsılmaz siyasal iktidarını perçinlemesine koşut totaliter Çin ve otoriter Rusya'nın başını çektiği Şangay'ın, AB'nin alternatifi olarak sunulmaya başlanmasıyla verilmiştir. İkincisi süreç içerisinde seçimler, milliyetçi oyların yönü, terör olayları, AK Parti'nin adalet, demokrasi, özgürlük gibi ilkelere yönelik önceliklerini zayıflatma olanağı vermiş ve iç siyaset yönlü strateji değişiklikleri üretilmeye başlanmıştır. CHP de bu süreçte AB'yi bir tür kurtarıcı olarak değerlendirerek özellikle adalet ve yolsuzlukla mücadeleye ilişkin hususlarda vurguyu güçlendirmiştir.

En başa döndüğünde AK Parti'nin 2002'de AB kriterlerini, "Batılılaşmanın bir parçası" (2002: 12) olarak gördüğünde esasen CHP'nin yaklaşımı ile önemli ölçüde örtüşen bir yerde ancak başkaca iç siyasi nedenlerle konumlandığı açıktır. Kaldı ki; bu yaklaşım biçimini 2011'den sonra AK Parti'nin terk ettiği, AK Parti-AB ilişkilerinin üyelik ve siyasi kriterler açısından 2002'den 2023'e aynı düzeyde ilerlemediği ve son dönemlerde AB'ye olan önemin azalma yönünde seyrettiği açıktır. Bu çalışmanın verileri de AK Parti'nin önemli ölçüde 2011'den sonra AB'ye üyelik ve siyasi kriterler bağlamındaki hedeflerini azalttığı yönünde desteklemektedir. Sonuç olarak, ortaya çıkan veriler, AK Parti-AB ilişkilerinin seyri konusundaki literatürdeki genel yaklaşımları ve kamuoyuna yansıyan gelişmeleri de doğrulayan bir sonuç üretmiştir.

---

⁸ Bu hususa dair bir okuma için bkz. Grigoriadis, I. N. & Özer, I. (2010). Mutations of Turkish Nationalism: From Neo-Nationalism to the Ergenekon Affair. *Middle East Policy*, 17(4), 101-113.

7. Sonuç

AB bağlamında üyelik ve siyasi kriterlerin, CHP’de Kasım 2015’te, AK Parti’de 2011’de en yüksek saptama bulgularını üretmesi, CHP’nin AK Parti açısından önemi azalmaya başlayan AB sürecini yeniden gündeme getirmeye yönelik siyasetine işaret etmiştir. AK Parti’de 2002’den 2011’e düzenli yükseliş gösteren doğrudan üyelikle ilgili bulgular, 2011’den sonra düzenli düşüş eğilimi göstermiştir. Bununla birlikte, CHP seçim bildirgelerinde üyelikle ilgili bulgular düzensizlik gösterse de özellikle Haziran 2015’ten sonra AK Parti’ye göre daha fazla bulgu ürettiğini belirtmek gerekir. Diğer yandan bulgu analizlerinden anlaşılacağı üzere CHP, 2002’den 2023’e kadar açık bir şekilde AB üyeliğini desteklerken AK Parti, üyelik hedeflerini seçim bildirgelerinde kademeli olarak azaltmıştır.

AB üyeliğine dış engellerin iç engellerden daha fazla veri üretmesi yönüyle CHP ve AK Parti benzeşse de birtakım ayrımlara sahip olduğu verilerden anlaşılmaktadır. Nitekim CHP’de üyeliğe iç ve dış engeller, AK Parti’ye göre daha fazla veri üretmiştir. Elbette AK Parti’nin iktidar partisi olmasından kaynaklı bu kategoriye fazla vurguda bulunmaması anlaşılır olsa da 2002, 2007 ve 2018 dışında üyeliğe iç engellerden söz etmediği ve 2023’te iç ve dış engellerin ikisinde de bir vurguda bulunmadığı görülmüştür. CHP ve AK Parti’nin iç engellere yönelik vurgularının da genelde iç siyaset gündemine mal edilerek okunması yönüyle benzeştiği ifade edilebilir. Buna karşın CHP’de üyeliğe dış engellere yönelik vurgunun düzenli olarak azalışı, aynı zamanda AK Parti’nin AB üyeliğiyle ilgili alandan çekilişi ile yorumlanabilir.

Adalet kategorisindeki saptamalar, CHP açısından 2023’te en yüksek düzeyine ulaşırken AK Parti açısından adalet kategorisi 2018 ve 2023 için en düşük düzeyine inmiştir. CHP, yargı mercilerini ve yasal mevzuatı ilgilendiren birbirinden farklı hususlarda AB bağlamında hedeflerini sıralarken AK Parti’de seçim bildirgelerine dağılım açısından çeşitlilik daha az olmuştur. Bu yönüyle AK Parti’nin AB bağlamındaki yargıyı ve/veya hukuku ilgilendiren hedeflerde kendini giderek sınırlandırdığı görülmüştür. Bu sınırlama, aynı zamanda Türkiye’nin siyasal sitemine yeni bir yön çizen yeni hükümet sistemine koştur bir sonuçtur. Diğer yandan, temel hak ve özgürlüklerle ilgili konularda CHP ve AK Parti’nin oldukça benzer oranlarda veri ürettiğini belirtmek gerekir. Bu kategoriye ilişkin hususlar CHP ve AK Parti için 2011’de zirve yaparken 2018 ve 2023’te doğrudan saptanamamıştır. Buna karşın, demokratik ilkeler ve değerlere ilişkin AK Parti’de 2011’den sonra doğrudan hiçbir vurgu/yargı saptanamazken CHP’de 2015 ve 2018 için üretilmeye devam etmiştir.

AK Parti’de uluslararası ilişkiler alanına dair yargıların 2007’den itibaren düzenli bir azalış eğiliminde olmasına karşın CHP’de düzensiz bir ivme göstermiştir. Bu açıdan CHP’de belirgin bir anlamlandırma üretmesi de AK Parti’de uluslararası ilişkileri ilgilendiren hususların diğer konularda olduğu gibi AB bağlamında geriye gittiği belirtilebilir. Bununla birlikte AB ile ilişkiler bağlamında en çok öne çıkan konulardan Kıbrıs’a ilişkin CHP ve AK Parti’nin yaklaşım biçimleri ayrılmaktadır. Nitekim askeri bürokrasinin, ulusalcı elitlerin ve CHP’nin, AK Parti’nin AB bağlamı dışında Kıbrıs siyasetine karşı çıkmaları aynı zamanda Kıbrıs’ın önemli bir iç siyasi araca tekabül etmesi olarak okunabilir. Bu nedenle AK Parti açısından AB’nin başlı başına bir iç siyasi stratejinin parçası olması da (Balci, 2010, s. 94-95) bu yönden anlaşılabilir.

Diğer siyasi konular kategorisindeki hususlara dair CHP’de, AK Parti’ye göre daha fazla veri üretilse de ivme düzensizlik içermektedir. AK Parti için bu kategori, 2007’den sonra düzenli bir azalış ivmesi gösterirken CHP’de Kasım 2015’te zirve yapmıştır. AB ile ilişkilerin özellikle iç siyasi konular çerçevesinde değerlendirildiğinde AK Parti açısından özellikle 2002-2005 arasında aynı zamanda Erdoğan’ın Türkiye’nin üyeliğini Atatürk’ün “muasır medeniyetler düzeyine ulaşma”

hedefine koşut bir medeniyet ve çağdaşlaşma projesi olarak tanımlayan beyanları (Başkan, 2009, s. 94-95) dikkate alındığında 2002’den 2007’ye yükseliş gösteren “üyelik” ve “diğer siyasi konular” kategorilerinin anlamlandırılmasında destekleyici olmuştur.

Kamu yönetimine dair hususlar, CHP’de Kasım 2015, 2018 ve 2023’te sabit bir ivmede en yüksek düzeylerini göstermiştir. AK Parti’de 2002’den 2011’e doğru artış eğilimi gösterirken 2011’den sonra düzenli bir azalış göstermiştir. Diğer yandan güvenlik kategorisinin CHP ve AK Parti’de az sayıda veri ve düzensiz ivmeler nedeniyle anlamlı bulgular üretmediğini belirtmek gerekir. Yolsuzlukla mücadele CHP’de AB bağlamında Kasım 2015 ve 2023’te en fazla veriyi üretirken AK Parti’de AB bağlamında hiçbir seçim bildirgesinde yolsuzlukla mücadele alanında doğrudan bir veri saptanamamıştır. Üstelik CHP’nin kamu ihaleleri konusunda 2011’den sonra artan söylemleri ve yaklaşımlarına (2011, s. 102; 2015b, s. 53, 129; 2018, s. 138; 2023, s. 16, 69, 83) karşın AK Parti’nin bu alana ve yolsuzlukla mücadeleye ilişkin AB bağlamında bir vaatte bulunmadığı görölmüştür. Bu yönüyle yolsuzlukla mücadele alanı her iki parti açısından iç siyasete içkin olarak değerlendirildiğinden vaatlerin varlığı ve yokluğu da ona göre şekillenmiştir.

Son olarak her ne kadar AK Parti’nin Parti Programı bugüne kadar sabit kalmış olsa da süreç içerisinde AB’ye yönelik tutumunda önemli kırılmaların yařandđı seçim bildirgeleri üzerinden bu çalışmada somutlaşmıştır. Böylece bu çalışmanın seçim bildirgeleri üzerinden takip edilmesinin önemi, siyasi kriterler açısından desteklenmiştir. Bununla birlikte 2008’den beri yürürlükte olan CHP Parti Programı ile seçim bildirgelerindeki anlayışın uyuduğu söylenebilir. Buna karşın CHP seçim bildirgelerinde, 2015’ten itibaren belirginleşen AB ile ilişkilere olumlu vurguların korunması ve görece artması, AK Parti’nin de 2011’den sonra siyasi kriterler açısından AB ile ilişkilere genel seçim bildirgelerinde daha az vurgu yapmaya başlaması, AB ile ilişkilerin parti programlarında anlaşılacakđı anlaşılacak değişimini göstermesi açısından önemli bir fark olarak ortaya çıkmıştır. Nihayetinde AB ile ilişkiler, CHP’nin AK Parti’ye yönelttiği otoriter rejim inşasının frenlenmesi açısından önem kazanmıştır. Buna karşın AK Parti açısından değişen siyasi şartlar ve krizlerin akabinde uygulamaya koyduğu politikaların AB ile çatışmaya başlaması, AB ile ilişkilerin seyrini değişirmiştir. Bu yönlerden her iki parti için aynı zamanda AB, konjonktürel olarak araçsallaştırılabilen ve iç siyasette kazandırdđı işleve göre rol alabilen/verilebilen bir aktör olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Acemoglu, D. & Ucer, M. (2015). The ups and downs of Turkish growth, 2002-2015: Political dynamics, the European Union and the institutional slide (No. w21608). National Bureau of Economic Research.
- Akçay, E. Y. (2012). 1970'lerde siyasi partilerin gözüyle Türkiye'nin AET'ye bakışı: AP, CHP, MHP, MSP, DP2, TKP örnekleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 25-45. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/makusobed/issue/19439/206741>
- Akçay, E. Y. (2015). Müzakere sürecinden günümüze Türkiye-AB ilişkileri: Tam üyeliğe mi?, imtiyazlı ortaklığa mı?. C. Dinç (Ed.), *Avrupa ve Avrupa Birliği: Teori, güncel iç gelişmeler ve dış ilişkiler* (s. 425-448). Savaş Yayınevi.
- Akçay, E. Y. (2018). 24 Haziran seçimleri sürecinde siyasi partilerin seçim beyannamelerinde Avrupa Birliği ile ilişkiler. *OPUS International Journal of Society Researches*, 8(15), 2175-2192. <https://doi.org/10.26466/opus.449745>
- AK Parti (2002a). *Kalkınma ve demokratikleşme programı*. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/server/api/core/bitstreams/3370001d-0a58-415c-bd99-c522d9427e84/content>
- AK Parti (2002b). <https://www.akparti.org.tr/media/318780/3-kasim-2002-genel-secimleri-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf>
- AK Parti (2007). <https://www.akparti.org.tr/media/o0omydr3/22-temmuz-2007-genel-secimleri-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf>
- AK Parti (2011). <https://www.akparti.org.tr/media/iesaeuoj/12-haziran-2011-genel-secimleri-secim-beyannamesi.pdf>
- AK Parti (2015). <https://www.akparti.org.tr/media/fmypruoa/7-haziran-2015-edited.pdf>
- AK Parti (2018). <https://www.akparti.org.tr/media/quhdqtia/24-haziran-2018-cumhurbaskanligi-secimleri-ve-genel-secimler-secim-beyannamesi-sayfalar.pdf>
- AK Parti (2023). <https://www.akparti.org.tr/media/3qkcsy0c/tu-rkiye-yu-zy%C4%B1%C4%B1-ic-in-dog-ru-ad%C4%B1mlar-yar%C4%B1n-deg-il-hemen-s-imdi-2023.pdf>
- Aksoy, M. & Çemrek, M. (2010). Türk dış politikasında kimlik sorunsalı. C. Yenigün & E. Efeğil (der.), *Türkiye'nin değişen dış politikası* (s. 151-169). Nobel Yayın.
- Aksoy, A. (2016). Mecliste grubu bulunan siyasal partilerin Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sürecine yaklaşımları (1957 -2005). Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- AL Jazeera (2007, 23 July). Turkey fears Sarkozy's 'non'. <https://www.aljazeera.com/news/2007/7/23/turkey-fears-sarkozys-non>
- Aras, İ. (2014). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Euroseptisizm: Siyasi partiler düzeyinde bir inceleme. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Avrupa Komisyonu (EC) (1998-2023). Türkiye raporları (ABİR). https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html
- Balcı, A. (2010). 1980 sonrası Türk dış politikası üzerine bazı notlar: Avrupa Birliği ve Kıbrıs örneği. C. Yenigün & E. Efeğil (der.), *Türkiye'nin değişen dış politikası* (s. 87-99). Nobel Yayın.
- Başkan, F. (2009). Siyasal partilerin Avrupa Birliği söylemleri. O. Esen & F. Başkan (ed.), *Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkileri* (s. 91-108). Eflatun Yayınevi.
- Baykal, S. & Arat, T. (2021). AB'yle ilişkiler. B. Oran (ed.), *Türk dış politikası* (Cilt III) (s. 337-400), İletişim Yayıncılık.
- BBC (2005, 26 Ağustos). Merkel'den imtiyazlı ortaklık mektubu. https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/08/050826_merkel_turkey.shtml

- Bedirhan, Z. A. & Özgöker, U. (2021). Euroscepticism and Traditions of Nationalism. *European Journal of Social Sciences*, 4(1), 66-73.
- Bilici, N. (2013). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. Seçkin Yayıncılık.
- Bozan, M. (2018). AB raporları üzerinden AK Parti dönemi demokratikleşme politikalarının analizi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 173-183.
- Bürgin, A. (2010). Cosmopolitan entrapment: The failed strategies to reverse Turkey's EU membership eligibility. *Perspectives*, 18(2), 33-56. <http://www.jstor.org/stable/23616117>
- Çaha, Ö. (2000). Türkiye'de siyasal partiler ve Avrupa Birliği. *İslâmî Araştırmalar*, 13(2), 163-172.
- Çaha, Ö. (2006). Merkez Sağın Diğer Aktörleri ve AKP. *Muhafazakâr Düşünce*, (9-10), 9-21.
- Çakmak, H. (2005). *Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri*. Platin Yayınları.
- CHP (1993). https://library.fes.de/fulltext/ialhi/90111/chp_prog.htm
- CHP (2002). <https://chp.org.tr/yayin/2002-secim-bildirgesi>
- CHP (2007). <https://chp.org.tr/yayin/2007-secim-bildirgesi>
- CHP (2008). Çağdaş Türkiye için değişim: CHP programı. <https://content.chp.org.tr/1d48b01630ef43d9b2edf45d55842cae.pdf>
- CHP (2011). <https://chp.org.tr/yayin/2011-secim-bildirgesi>
- CHP (2015a). <https://chp.org.tr/yayin/2015-haziran-secim-bildirgesi>
- CHP (2015b). <https://chp.org.tr/yayin/2015-kasim-secim-bildirgesi>
- CHP (2018). <https://chp.org.tr/yayin/2018-secim-bildirgesi>
- CHP (2023). <https://chp.org.tr/yayin/ortak-politikalar-mutabakat-metni/Open>
- Cinar, K., Ugur-Cinar, M., & Acikgoz, A. (2022). Turkey's Republican People's Party (CHP): A Longue Durée Analysis. *Turkish Studies*, 24(2), 205-230. <https://doi.org/10.1080/14683849.2022.2119849>
- Çakır, R. (2021). Ergun Özbudun: Türkiye'nin bugünkü siyasi rejimini rekabetçi otoriter olarak tanımlıyorum. <https://medyascope.tv/2021/01/14/prof-ergun-ozbudun-turkiyenin-bugunku-siyasi-rejimini-rekabetci-otoriter-olarak-tanimliyorum/>
- Çaşın, M. H. & Özgöker, U. (2015). *Avrupa Birliği'nin siyasal ve ekonomik temelleri*. Derin Yayınları.
- Çayhan, E. (1997). *Dünden bugüne Türkiye – Avrupa Birliği ilişkileri ve siyasal partilerin konuya bakışı*. Boyut Kitapları.
- Çelenk, A. A. (2009). Europeanization and Administrative Reform: The Case of Turkey. *Mediterranean Politics*, 14(1), 41-60. <https://doi.org/10.1080/13629390902747392>
- Çemrek, M. (2006). Genişlerken derinleşmek: Türkiye ile AKÇT'den AB'ye ilişkilerin serencamı. M. Dikkaya (ed.), *AB yolunda Türkiye: Müzakere sürecinin ekonomi politiği* (s. 25-44). Alfa Yayıncılık.
- Çolak, Y. (2008). Nationalism and the Political Use of History in Cyprus Recent Developments. *Kasarinlan: Philippine Journal of Third World Studies*, 23(2), 20-45.
- Deewanee, A. (2022). The Democratic Union Party (PYD) and People's Protection Units (YPG) in Turkish Official Discourse. *World Affairs*, 185(1), 59-90.
- Emre, Y.; Cop, B.; Aladağ, A. & Arslantaş, Ş. (2018). Kimlik siyasetleri ve kimlik mücadelelerinin CHP ve sosyal demokrasi ilişkisine etkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73(3), 731-762.
- Eldani, M-H. S. (2022). Accession journey of Turkey to The European Union membership. *Academic Knowledge*, 5(1), 210-221.
- Emerson, M. (2006). Dear Turkey, play it long and cool. *CEPS Commentaries*, Policy Paper, pp. 1-3.
- European Parliamentary Research Service (EPRS) (2021, July). Peace and security in 2021: The EU's evolving relations with Turkey. Briefing, Ex-Post Evaluation Unit, Author: H. A. Madatali, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/694213/EPRS_BRI\(2021\)694213_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/694213/EPRS_BRI(2021)694213_EN.pdf)

Göksu, V. (2013). Siyasal kimlikler ve merkez-çevre dikotomisi bağlamında Türkiye’de merkez sağ ve merkez sol. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), 69-93.

Grigoriadis, I. N. & Özer, I. (2010). Mutations of Turkish Nationalism: From Neo-Nationalism to the Ergenekon Affair. *Middle East Policy*, 17(4), 101-113.

İçener, E., & Çağlıyan-İçener, Z. (2011). The Justice and Development Party’s identity and its role in the EU’s decision to open accession negotiations with Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies*, 11(1), 19–34. <https://doi.org/10.1080/14683857.2011.556426>

Kaçar, B. Z. (2004). Avrupa Birliği sürecinde Türkiye’deki siyasi partilerin tutumları. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Karadağ, A. & Usta, S. (2011). Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Türkiye’de Demokratikleşme, Sivil Toplum ve Sendikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 29-52.

Karluk, S. R. (2003). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. İstanbul, Beta.

Ker-lindsay, J. (2007). The Policies of Greece and Cyprus towards Turkey’s EU Accession, *Turkish Studies*, 8(1), 71-83. <https://doi.org/10.1080/14683840601138153>

Keyman, E. F. (2006). Küreselleşme, demokratikleşme ve Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, M. Dikkaya (ed.), *AB yolunda Türkiye: Müzakere sürecinin ekonomi politikası* (s. 11-23). Alfa Yayıncılık.

Kızılkın, Z. B. (2015). Avrupa Birliği, Kürt sorunu ve çözüm süreci. C. Dinç (ed.), *Avrupa ve Avrupa Birliği: Teori, güncel iç gelişmeler ve dış ilişkiler* (s. 563-579). Savaş Yayınevi.

Kutlu, Ö.; Sevinç, İ. & Kahraman, S. (2018). Türkiye’de kalkınma planları çerçevesinde Avrupa Birliği katılım sürecinin değerlendirilmesi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 20(34), 29-40.

Lippert, B. (2021). Turkey as a special and (almost) dead case of EU enlargement policy, W. Reiners & E. Turhan (eds.), *EU-Turkey relations: Theories, institutions, and policies* (p. 267-293). Palgrave. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-70890-0>

Milliyet (2017, 29 Nisan). AB’den Türkiye’ye bir yıl süre. Güldener Sonumut, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/ab-den-turkiye-ye-bir-yil-sure-2441174>

Morelli, V. L. (2011). *European Union enlargement: a status report on Turkey's accession negotiations*. DIANE Publishing.

Moudouros, N. (2020). *State of exception in the Mediterranean: Turkey and the Turkish Cypriot community*. Springer Nature.

Moudouros, N. (2021). Turkey in Cyprus, the exception and the Turkish Cypriot opposition. In *state of exception in the Mediterranean*, Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-56873-3_2

Özer, Y. (2010). Kıbrıs meselesinin Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinden rolü. C. Yenigün & E. Efeğil (der.), *Türkiye’nin değişen dış politikası* (s. 557-576). Nobel Yayın.

Özersay, K. (2021). Kıbrıs konusu. B. Oran (ed.), *Türk dış politikası* (Cilt III) (s. 632-689). İletişim Yayıncılık.

Özgöker, U. & İba, S. (2010). Türkiye’nin AB Üyeliği’nin AB Güvenliğine Katkıları. C. Yenigün & E. Efeğil (der.), *Türkiye’nin değişen dış politikası* (s. 503-522). Nobel Yayın.

Özgören, İ. (2004). Türkiye’de siyasal partilerin siyasal bir unsur olarak Avrupa Birliği üyeliği’ne yaklaşımları: 3 Kasım 2002 seçimleri örneğinde bir inceleme. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Öztürk, A. (2009). 2007 Genel Seçimlerinde siyasi partilerin Avrupa Birliği’ne yönelik tutumları ve bu tutumların medyaya yansımaları. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Selçuk, E. (2005). Avrupa Birliği anayasal düzeninde temel hakların serüveni. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, (32), 13-52.

Şafak, Ö. Y. (2023, 4 Ağustos). Türkiye ve Hırvatistan: İki ülkenin Avrupa Birliği serencamı, ATAUM Blog, Çevrimiçi Yayın, <https://ataum.ankara.edu.tr/2023/08/04/blog-yazisi-48/>

Şahin, M. O. (2011). Türkiye'de 2007 milletvekili genel seçimleri ışığında: Siyasal partiler ve seçmenlerinin Avrupa Birliği'ne yönelik tutumları. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

Taş, H. (2009, 18 November). Will Turkey benefit from Ergenekon?, *Le Monde diplomatique*, <https://mondediplo.com/outsidein/will-turkey-benefit-from-ergenekon>

Tekin, F. (2021). Differentiated integration: An alternative conceptualization of EU–Turkey relations. W. Reiners & E. Turhan (eds.), *EU-Turkey relations: Theories, institutions, and policies* (p. 157-181), Palgrave. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-70890-0>

Theophanous, A. (2023). The Cyprus problem, The EU and the UN: An overall assessment and the way forward, *Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development*, (23), 72-91. <https://www.jstor.org/stable/48735796>

Tsarouhas, D. (2023). The critical role of Turkey in the management of the Syrian refugee crisis. <https://www.e-ir.info/2023/05/06/the-critical-role-of-turkey-in-the-management-of-the-syrian-refugee-crisis/>

Uluer, A. G. & Çemrek, M. (2015). 2004 Sonrası Türkiye – AB ilişkileri: Zirveden başlayan düşüş. C. Dinç (ed.), *Avrupa ve Avrupa Birliği: Teori, güncel iç gelişmeler ve dış ilişkiler* (s. 581-601), Savaş Yayınevi.

Üste, R. B. (2006). Türkiye'de Siyasal İktidara Gelen Partilerin AET/AT/AB ilişkileri Hakkındaki Görüşleri ve Yönetim Yapısına Etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(3), 332-349.

Yolcu, T. (2006). Helsinki sonrası Türkiye'deki siyasal partilerin Avrupa Birliğine bakış açıları. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Extended Summary

The Path of Intersection and Separation of the Main Opposition and Ruling Parties in Türkiye in the EU Candidacy Process: 2002-2023

First of all, it is possible to claim that this is the first study in the domestic literature to compare the EU-related policies and politics of the two political parties that constitute the sample of this research, based on their election declarations/promises. As a matter of fact, no research with such a data analysis method and comparison could be found in the literature. In this respect, the study aims to present an original research quality. In the research, instead of "country reports" containing one-sided EU political evaluations in EU-Türkiye relations, a realpolitik approach is preferred, preferring the emphases prioritized/highlighted by Türkiye's two mainstream political parties in Türkiye's relations with the EU, especially since a critical turning point in 2004. The format has been tried to be revealed. Although party documents are texts that can change depending on various dynamics, another aspect of this research aims to explain in which conjunctural contexts these dynamics were shaped in Türkiye.

While a current period analysis was carried out in a comparative manner, election declarations between 2002 and 2003 were scanned with the help of the qualitative data analysis panel called MAXQDA and data were made on the issues defining the political criteria regarding the EU. "EU membership", "internal obstacles to membership", "external obstacles to membership", "justice", "democratic principles and values", "fundamental rights and freedoms", "public administration", "other political issues", "international relations" A total of eleven categories, including "corruption" and "security", defined the issues related to membership and political criteria that constitute the focus of the study. Of course, it is important to examine the reflections of the 2002-2023 period EU crisis on Turkish politics from the perspective of the two major political parties. The fact that the parties in the focus of this research have the experience of reaching a total of 75% of valid votes in all general elections in Türkiye from 2002 to 2023 is also a strong aspect in terms of social support/political representation reflection. In such a situation and scope, the relevant findings of the study have shown that CHP and AK Parti are shaped and changed inherently by internal political conditions, regardless of the three general political aspects of EU-Türkiye relations, namely institutional reforms, democratization and relations with the EU. This result was revealed within the framework of a realpolitik approach with the MAXQDA data analysis method.

While the "coding" process of MAXQDA software was used in the study, the data set consisted of the election manifestos published by the two parties for the general elections between 2002 and 2023. It should also be noted that CHP and AK Parti are the political parties that have had the opportunity to be represented in the Turkish Grand National Assembly without exception since 2002, have not had a national threshold problem in any general election, and have consistently been in the top two in every election. In the study, under the upper code "EU", "Membership", "Justice", "Fundamental Rights and Freedoms", "Democratic Principles and Values", "International Relations", "Other Political Issues", "Public Administration", "Internal Obstacles to Membership" There were a total of eleven sub-codes, including "External Obstacles to Membership", "Security" and "Fight against Corruption". The codes are also defined with special sub-codes for each data set in the election declarations. For example, "acquis", "criteria", "norms", "standards", "harmony", "Copenhagen" etc. Topics that directly refer to Turkey's full membership process, including, have been evaluated with special sub-codes within MAXQDA as the "Membership" category/segmentation. The resulting data was converted into tables and graphs.

The fact that membership and political criteria in the context of the EU produced the highest detection findings in the CHP in November 2015 and in the AK Parti in 2011 pointed out the CHP's policy of bringing the EU process, whose importance for the AK Parti has begun to decrease, back on the agenda. Findings regarding direct membership in the AK Parti, which showed a regular increase from 2002 to 2011, showed a steady downward trend after 2011. However, it should be noted that although the findings regarding membership in the CHP election manifestos were irregular, it produced more findings than the AK Parti, especially after June 2015. On the other hand, as can be understood from the analysis of findings, while CHP openly supported EU membership from 2002 to 2023, AK Parti gradually reduced its membership targets in its election manifestos.

Although CHP and AK Parti are similar in that external obstacles to EU membership produce more data than internal obstacles, it is obvious that they do not have exactly the same idea. As a matter of fact, internal and external obstacles to membership in the CHP produced more quantitative data than in the AK Parti. Of course, although it is understandable that the AK Party does not emphasize this category much since it is the ruling party, it has been observed that it did not mention internal obstacles to membership except in 2002, 2007 and 2018, and did not emphasize either internal or external obstacles in 2023. It can be stated that CHP and AK Parti's emphasis on internal obstacles is similar in that they are generally interpreted as being attributed to the domestic political agenda. On the other hand, the steady decrease in CHP's emphasis on external obstacles to membership can also be interpreted as the AK Parti's withdrawal from the field related to EU membership.

When the AK Parti saw the EU criteria as "a part of Westernization" in 2002, it was positioned in a place that overlaps significantly with the CHP's approach, but for other domestic political reasons. Whereas it is clear that the AK Parti abandoned this approach after 2011, that the AK Parti-EU relations did not progress at the same level from 2002 to 2023 in terms of membership and political criteria, and that the importance of the EU has been decreasing in recent times. The qualitative data of this study also support that the AK Parti significantly reduced its targets in the context of EU membership and political criteria after 2011. As a result, the resulting data produced a result that confirms the general approaches in the literature on the course of AK Parti-EU relations and the developments reflected in the public opinion.